Spor Haber Metinleri Üzerine Karşılaştırmalı Metindilbilimsel Bir İnceleme

Bekir KIZILTEPE

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2024

SPOR HABER METİNLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI METİNDİLBİLİMSEL BİR İNCELEME

Bekir KIZILTEPE

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2024

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bekir KIZILTEPE tarafından hazırlanan **Spor Haber Metinleri Üzerine Karşılaştırmalı Metindilbilimsel Bir İnceleme** başlıklı bu çalışma 18.12.2024 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Türk Dili Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Cüneyt AKIN	
Üye (Danışman) Prof. Dr. Erdoğan BOZ	
Üye Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU ATAİZİ	

ONAY

.../12 /2024

Doç. Dr. Şafak AĞDENİZ

Enstitü Müdürü

…/12/2024

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Bekir KIZILTEPE

İmza

ÖZ

SPOR HABER METİNLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI METİNDİLBİLİMSEL BİR İNCELEME

KIZILTEPE, Bekir

Yüksek Lisans, 2024

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Bu çalışmada, ulusal bir gazete arşivinden seçilen spor haber metinlerinin metindilbilimsel ölçütler kullanılarak çözümlemesinin yapılması ve ardından karşılaştırmaya gidilmesi amaçlanmıştır. Seçilen metinlerin aynı alandan ve farklı yazarlar tarafından yazılmış olmasına dikkat edilmiştir. Böylece benzer aşamalardan geçerek üretilen metinlerin metin yazarlarının üslubuyla nasıl birbirinden ayrıldığı ve metni nasıl farklılaştırdığı da görülmüş olacaktır. Çalışmanın birinci bölümünü kuramsal hazırlık oluşturmaktadır. Kuramsal hazırlık bölümünde metindilbilime gelene kadarki süreçte sözbilim ve biçembilimin metindilbilim için olan öneminden bahsedilmiş ardından metindilbilimin tarihçesi verilerek dilbilimin bir dalı olarak nasıl gelişmeye başladığı daha sonra bu alana kimlerin katkı verdiği anlatılmıştır. Metindilbilimin ortaya çıkışı konusunda özellikle Alman dilbilimcilerin büyük gayretleri olmuştur. Alain de Beaugrande ve Wolfgang Ullrich Dressler ise metindilbilim için temel teşkil eden ve metni anlama noktasında büyük kolaylık sağlayan yedi metinsellik ölçütü belirleyerek metnin yapısına dair birçok soruya cevap vermişlerdir. Beaugrande ve Dressler'in belirlemiş oldukları metinsellik ölçütlerinin açıklanmasıyla birlikte metindilbilimin yapısının nelerden oluştuğu ve bu yapıların metne olan katkılarının da açıklaması yapılmıştır. İkinci bölümde haberin ne olduğu, haber metni türlerinin nelerden oluştuğu açıklanmıştır. Bunlar içerisinde bilgi iletici veya açıklayıcı metin türü olan haber metinleri üzerinde durularak çalışmanın üçüncü bölümüne geçilmiştir. Uygulama bölümü olan üçüncü bölümde ise spor haber metinleri metindilbilimsel ölçütler kullanılarak çözümlenmiş ardından çözümlenen metinler karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalı genel değerlendirme ile metinlerin birbirinden farklılaşan ve benzer olan özellikleri sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Metindilbilim, Metindilbilim Ölçütleri, Haber Metinleri, Spor Haber Metinleri.

ABSTRACT

A COMPARATİVE TEXT LİNGUİSTİC ANALYSİS ON SPORTS NEWS TEXTS

KIZILTEPE, Bekir

Master Degree, 2024

Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

The aim of this study is to analyze the sports news texts selected from the archives of a national newspaper using text linguistic criteria and then to make comparisons. Attention has been paid to the fact that the selected texts are from the same field and written by different authors. Thus, it will be seen how texts produced through similar processes are distinguished by the style of the text authors and how they differentiate the text. The first part of the study consists of theoretical preparation. In the theoretical preparation section, the importance of rhetoric and stylistics for text linguistics up to the point of text linguistics is mentioned, and then the history of text linguistics is given, explaining how it began to develop as a branch of linguistics and who contributed to this field. Particularly, German linguists have made great efforts in the emergence of text linguistics. Alain de Beaugrande and Wolfgang Ullrich Dressler have identified seven criteria of textuality, which form the basis for text linguistics and greatly facilitate the understanding of texts, thus answering many questions about the structure of the text. By explaining the criteria of textuality identified by Beaugrande and Dressler, what the structure of text linguistics consists of and the contributions of these structures to the text are also explained. In the second part, what news is and what types of news texts are explained. Among these, the study moves on to the third part by focusing on the news texts that are informative or explanatory. In the third part, which is the application section, the sports news texts are analyzed using text linguistic criteria and then the analyzed texts are compared. With the comparative general evaluation, the differentiating and similar features of the texts are listed.

Keywords: Text Linguistics, Criteria of Text Linguistics, News Texts, Sport News.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı tez konusu olarak öneren ve böyle bir tezin ortaya çıkmasında büyük emekleri olan, yüksek lisans eğitimim boyunca beni her zaman destekleyen danışman hocam Prof. Dr. Erdoğan Boz'a gönülden teşekkür ederim. Tezimin yazımı sırasında karşılaştığım sorunlara çözüm önerileri getiren ve her zaman yardımıma koşan kıymetli dostlarım Hilal Yıldız ve Muharrem Kahraman'a ayrıca teşekkür ederim.

Bu tez, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bünyesindeki Türk Dil Kurumu tarafından sağlanan "2023 Yılı Yurt İçi Lisansüstü Eğitim Bursu" desteği ile hazırlanmıştır. Bu vesileyle Türk Dil Kurumuna teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ iii
ÖZ v
ABSTRACT vii
TEŞEKKÜR ix
İÇİNDEKİLER x
ŞEKİLLER LİSTESİ xvi
KISALTMALAR LİSTESİ xvii
0. GİRİŞ 1
0.1. Tezin Problemi 1
0.2. Tezin Konusu 1
0.3. Tezin Amacı 1
0.4. Tezin Önemi 1
0.5. Tezin Yöntemi 1
BİRİNCİ BÖLÜM 2
KURAMSAL HAZIRLIK 2
1.1. Dilbilim, Sözbilim, Biçembilim ve Metindilbilim 2
1.2. Metin Nedir? 4
1.3. Metinsellik Ölçütleri 7
1.3.1. Küçük Ölçekli Yapı/Bağlaşıklık 10
1.3.1.1. Sözcüksel Bağlaşıklık 10
1.3.1.1.1. Yineleme 10
1.3.1.1.1.1. Aynı Sözcüğün Yinelenmesi 11
1.3.1.1.1.2. Eş Anlamlı, Zıt Anlamlı ya da Yakın Anlamlı Sözcüklerin Kullanımı 11
1.3.1.1.1.3. Üst Terim-Alt Terim İlişkili Sözcük Kullanımı 11
1.3.1.1.1.4. Genel Kavramlar Kullanma 12
1.3.1.1.1.5. Kısmi Yineleme 12
1.3.1.1.2. Eşdizimsel Örüntüleme 12
1.3.1.2. Dilbilgisel Bağlaşıklık 13
1.3.1.2.1. Gönderim 13
1.3.1.2.1.1. Dış Gönderim 14

1.3.1.2.1.2. İç Gönderim 15
1.3.1.2.1.2.1. Ön Gönderim 15
1.3.1.2.1.2.2. Art Gönderim 15
1.3.1.2.2. Eksilti 18
1.3.1.2.3. Değiştirim 19
1.3.1.2.3.1. Ada Dayalı Değiştirim 19
1.3.1.2.3.2. Eyleme Dayalı Değiştirim 19
1.3.1.2.3.3. Tümceye Dayalı Değiştirim 20
1.3.1.2.4. Bağıntı Ögeleri 20
1.3.1.2.5. Benzerlik/Koşutluk 20
1.3.1.2.6. Zaman Uyumu ve Görünüş 21
1.3.1.2.7. İşlevsel Tümce Yapısı 21
1.3.1.2.8. Örtük Anlatım 22
1.3.2. Büyük Ölçekli Yapı/Bağdaşıklık 22
1.3.2.1. İşlev 23
1.3.2.2. Başlık 24
1.3.2.3. Konu 24
1.3.2.4. Anahtar Sözcükler 24
1.3.2.5. İçerik Şeması 24
1.3.2.6. Konu Değişimi Belirleyicileri 25
1.3.2.7. Konu Tümcesi/Ana Düşünce Tümcesi 25
1.3.2.8. Biçem 25
1.3.2.8.1. Sözdizimsel Biçem Özellikleri 26
1.3.2.8.2. Dilsel, Anlamsal Biçem Özellikleri 26
1.3.2.9. Özet 27
1.3.2.10. Sonuç Tümcesi 28
1.3.2.11. Motif/İzlek 28
1.3.3. Üst Yapı 28
1.3.3.1. Yapı ve İletişim İşlevleri Bağlamında Metin Türleri 29
1.3.3.1.1. Betimsel Metin 32
1.3.3.1.2. Anlatısal Metin 32
1.3.3.1.3. Açıklayıcı Metin 32
1.3.3.1.4. Kanıtlayıcı Metin 33

1.3.3.1.5. Çağrı İşlevli Metin 33
1.3.4. Kullanıcı Merkezli Ölçütler 33
1.3.4.1. Amaçlılık 33
1.3.4.2. Bilgisellik 34
1.3.4.3. Kabul Edilebilirlik 34
1.3.4.4. Durumsallık 34
1.3.4.5. Metinlerarasılık 34
İKİNCİ BÖLÜM 36
HABER METİNLERİ 36
2.1.Haber Nedir? 36
2.1.1. Haberin Metinleştirilmesi 37
2.1.1.1. Haberde Üslup ve Önemi 37
2.1.1.1.1. Ünvanların, Adların Doğru Olarak Belirtilmesi 37
2.1.1.1.1.1. Yazım (İmlâ), Noktalama ve Kısaltmalar 37
2.1.1.1.1.2. Haberin Metinleştirilmesinde Dikkat Edilmesi Gerekenler 38
2.1.2. Haber Metni Türleri 38
2.1.3. Haberin Metinsellik Özellikleri 41
2.1.4. Haber Metinlerinin Biçemsel Özellikleri 41
2.1.5. Haber Metinlerinin İçeriksel Özellikleri 41
2.1.6. Özet; Ana Başlık ve Alt Başlık 42
2.1.7. Kesinlik ve Haberler 42
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 43
UYGULAMA 43
3.1. Spor Haber Metinlerinin Metindilbilimsel İncelemesi 43
3.1.1. Yeni Şafak Gazetesi Spor Yazarları Ergin Aslan'ın "Kararı Birlikte Verelim[1]" Başlıklı Yazısı İle Erdal Hoş'un "Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği[2]" Başlıklı Yazısının Metindilbilimsel İncelemesi 43
3.1.1.1. Küçük Ölçekli Yapı/Bağlaşıklık Çözümlemesi 43
3.1.1.1.1. Sözcüksel Bağlaşıklık 43
3.1.1.1.1.1. Yineleme 43
3.1.1.1.1.2. Aynı Sözcük Kullanılarak Yapılan Yinelemeler 43
3.1.1.1.1.3. Eş Anlamlı, Yakın Anlamlı, ya da Zıt Anlamlı Sözcüklerle Yapılan Yinelemeler 43

3.1.1.1.1.4. Üst Terim/ Alt Terim İlişkili Sözcük Kullanarak Yapılan Yineleme 44
3.1.1.1.1.5. Genel Kavramlar Kullanma 44
3.1.1.1.1.6. Kısmi Yineleme 44
3.1.1.1.2. Eşdizimsel Örüntüleme 45
3.1.1.2. Dilbilgisel Bağlaşıklık 45
3.1.1.2.1. Gönderim 45
3.1.1.2.1.1. Dış Gönderim 45
3.1.1.2.1.2. İç Gönderim 46
3.1.1.2.1.2.1. Ön Gönderim 46
3.1.1.2.1.2.2. Art Gönderim 47
3.1.1.2.1.2.2.1. Kişi Adılları ile Yapılan Öncül Art Gönderim 47
3.1.1.2.1.2.2.2. Gösterme Adılları ile Yapılan Öncül Art Gönderim 47
3.1.1.2.1.2.2.3. Gösterme Sıfatları ile Yapılan Öncül Art Gönderim 48
3.1.1.2.1.2.2.4. Dönüşlülük Adılları ile Yapılan Öncül Art Gönderim 48
3.1.1.2.1.2.2.5. İyelik Eki ile Yapılan Ardıl Art Gönderim 48
3.1.1.2.1.2.2.6. Belirtme Eki ile Yapılan Ardıl Art Gönderim 49
3.1.1.2.1.2.2.7. Aitlik Eki -ki ile Yapılan Ardıl Art Gönderim 50
3.1.1.2.1.2.2.8. Kişi Ekleri ile Yapılan Ardıl Art Gönderim 50
3.1.1.2.1.2.2.9. Anlamsal Gönderim 51
3.1.1.2.2. Eksilti 52
3.1.1.2.3. Değiştirim 54
3.1.1.2.3.1. Ada Dayalı Değiştirim 54
3.1.1.2.3.2. Eyleme Dayalı Değiştirim 54
3.1.1.2.3.3. Tümceye Dayalı Değiştirim 54
3.1.1.2.3.4. Sözce Değiştirimi 55
3.1.1.2.4. Bağıntı Ögeleri 55
3.1.1.2.5. Benzerlik/Koşutluk 57
3.1.1.2.6. Zaman Uyumu ve Görünüş 57
3.1.1.2.7. İşlevsel Tümce Yapısı 59
3.1.1.2.8. Örtük Anlatım 59
3.1.2. Büyük Ölçekli Yapı/Bağdaşıklık 61
3.1.2.1. İşlev 61
3.1.2.2. Başlık 61

3.1.2.3. Konu 62
3.1.2.4. Anahtar Sözcükler 62
3.1.2.5. İçerik Şeması 62
3.1.2.6. Konu Değişimi Belirleyicileri 63
3.1.2.7. Ana Düşünce/Konu Tümcesi 64
3.1.2.8. Biçem 65
3.1.2.8.1. Sözdizimsel Biçem Özellikleri 65
3.1.2.8.2. Dilsel Anlamsal Biçem Özellikleri 66
3.1.2.8.3. Anlatıcı Bakış Açısı 67
3.1.2.9. Özet 68
3.1.2.10. Sonuç Tümcesi 68
3.1.2.11. Motif/İzlek 68
3.1.3. Üst Yapı 69
KARŞILAŞTIRMALI GENEL DEĞERLENDİRME 71
SONUÇ 74
KAYNAKÇA 76
EKLER 79
EK 1. ETİK İZİN FORMU 79

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Metnin Yapısı.....9

Şekil 2. Gönderim Türleri.....14

Şekil 3. Yapı ve İşlevleri Bağlamında Metin Türleri.....31

KISALTMALAR LİSTESİ

akt: aktaran

MÖ: Milattan Önce

vb: ve benzeri

5vs: vesaire

0. GİRİŞ

0.1. Tezin Problemi

Türkçe spor haber metinleri üzerine metindilbilimsel bir inceleme yapılmış mıdır? Böyle bir inceleme karşılaştırmalı olarak yapılırsa nasıl bir sonuç elde edilecektir ve bunun alana katkısı ne olacaktır?

0.2. Tezin Konusu

Ulusal bir gazete arşivinden elde edilecek Türkçe gazetelerde yayımlanan spor haber metinlerinin, metindilbilimsel bir yöntemle çözümlenmesi ve ayrı ayrı elde edilen verilerin karşılaştırması bu tezin konusunu oluşturmaktadır.

0.3. Tezin Amacı

Bu çalışma, yeni bir kuram geliştirmek amacıyla hazırlanmamış buna karşılık yukarıda da işaret edildiği üzere geçerli bilimsel kuram rehberliğinde, Türkçe gazetelerde yayımlanan spor haber metinlerinin, metindilbilimsel çözümlenmesi amaçlanmıştır. Böylelikle farklı yazarlar tarafından yazılmış spor haber metinlerinin okuyuculara ulaştırmak istediği mesajlar için takip ettikleri farklı yollar ortaya konmaya çalışılacaktır.

0.4. Tezin Önemi

Türkçe alanyazınında spor haber metinleri üzerine karşılaştırmalı metindilbilimsel bir inceleme yapılmadığı görülmüştür. Bu çalışma ile seçilen spor haber metinlerinin ayrı ayrı metindilbilimsel incelemelerinin yapılması ve ardından karşılaştırmalı olarak bir değerlendirmeye gidilmesi alanda (bilindiği kadarıyla) ilk çalışma olacaktır. Böylelikle alana bilimsel bir katkı sağlanacağı gibi, örnek bir çalışma da elde edilmiş olacaktır.

0.5. Tezin Yöntemi

Tezde nitel araştırma yöntemlerinin gereği olarak tezin tespit edilen problem tümcesi kapsamında uygulama yapılacak metinler tespit edilecek, teori kısmında verilen metindilbilimsel ölçütlerden metin merkezli ölçütler kullanılarak metinler çözümlenecek ve karşılaştırmaya gidilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL HAZIRLIK

1.1. Dilbilim, Sözbilim, Biçembilim ve Metindilbilim

Dilbilimin bir bilim dalı olarak ortaya çıktığı zamana kadar dil incelemelerini daha çok filozoflar yapmışlardır. Yapılan bu çalışmalar ise MÖ 5. yüzyılda başlayıp Antik Yunan ve Roma dönemlerinde daha sonra Orta Çağ'da devam ettirilmiş olan günümüzde, sözbilim denilen sözlü anlatıma dayalı çalışmalardır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 19). "Sözbilimde topluluk önünde etkili ve başarılı bir konuşma yapmanın kurallarını belirlemek önem taşıyordu. Yürütülen çalışmalar yalnızca sözlü metin incelemeleriyle sınırlıydı" (Heinemann/ Viehweger, 1991: 19-21'den akt. Ayata Şenöz, 2005: 16). "Sözbilimin amacı bir dilbilgisi anlayışı getirmek değil, dinleyenleri konuşma yoluyla etkileyebilmektir." Burada henüz metin terimini göremesek de sözbilimin inceleme nesnesi metindir. Metinden söz edilmesi ve metindilbilim alanının ilk eserinin verilmesi ise Aristoteles'in MÖ. 345 yılında yazmış olduğu Retorika adlı eser ile olmuştur (Torusdağ ve Aydın, 2022: 20). Metinler üzerindeki ilk çalışmalardan bazıları da yine MÖ 3 ve 2. yüzyıldaki çalışmalardır. Bu çalışmalar İskenderiye döneminde yapılmış olan dil ve edebiyat çalışmalarıdır. Homeros gibi şairlerin sözlü eserleri toplanarak yazıya aktarılmıştır (Bayrav, 1975: 2-3'den akt. Ayata Şenöz, 2005: 15). "İskenderiye dönemindeki dil ve edebiyat çalışmaları, metinleri içerik ve biçim açısından incelemiştir" (Ayata Şenöz, 2005: 15). Sözbilimin incelediği bu metinleri 18. yüzyıldan itibaren biçembilim incelemeye başlamıştır (Sowinski, 1983: 19, Beaugrande/Dressler 1981: 17, Scherner, 1984: 29'dan akt. Ayata Şenöz, 2005: 15). "Sözbilimin devamı metindilbilimin ise öncülü niteliğindeki biçembilim, metinlerin dilsel olarak düzenleniş biçimi ve tümce üstü özelliklerini belirleyen kuralları tespit etmeye çalışmıştır" (Torusdağ ve Aydın, 2022: 20). Ayata Şenöz'ün (2005: 16) Van Dijk'den (1980: 7) aktardığı gibi metindilbilim, tarihsel olarak sözbilim ve biçembilimin devamı durumundadır. Dilbilim çalışmalarında temel olarak tümce yer alırken biçembilim çalışmalarında ise tümce ötesi yapıların incelendiği görülmüştür (Beaugrande ve Dressler, 1981: 17'den akt. Torusdağ ve Aydın, 2022: 21). Çünkü biçembilim biçimsel özelliklerin incelenmesinde metinlere ihtiyaç duymuştur. Bu anlamda metin incelemeleri biçembilim ile başlamıştır diyebiliriz. Biçembilimin devamı olan metindilbilim, metin incelemelerinde biçembilimden yararlanmıştır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 21).

Dilbilimin kurucusu olarak görülen ve dile yapısalcılık anlayışını kazandıran Ferdinand de Saussure ve E. Sapir dönemindeyse dilin yüzey yapısı incelenmeye başlanmış ve dile bilimsel olarak yaklaşılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde en büyük dil birimi sözcük olarak görülmüştür (Torusdağ ve Aydın, 2022: 21). Daha sonraki dönemde Danimarkalı dilbilimci L. Hjelmslev, dilin görünen yüzey yapısının yanında görünmeyen derin yapısının da olduğunu söylemiş, buna karşılık dilin derin yapısının en etkin ortaya konuluşu N. Chomsky'nin Üretici Dönüşümsel Dilbilgisi ile olmuştur (Kıran ve Eziler Kıran, 2010: 25). Chomsky döneminde yapılan çalışmalarda ise en büyük dil birimi tümce olarak görülmüştür. Pike'ye göre ise "dil incelemesi için tümce son derece uygunsuz bir çıkış ya da varış noktasıdır. Tümceler, daha üst düzeydeki ilişkiler göz önünde bulundurulmadan çözümlenemez" (Torusdağ ve Aydın, 2022: 21, 26). Saussure'nin yapısalcılık anlayışı da Chomsky'nin üretici-dönüşümsel dilbilgisi anlayışı da metin bağlamlı sorulan sorulara cevap vermekte yetersiz kalmıştır. Çünkü iki dilbilimci de metni göz önüne almamıştır (Kıran ve Eziler Kıran, 2010: 182). 1950'li yıllara gelindiğinde ise Amerikan yapısalcılarının yapmış oldukları çalışmalar (Harris 1952, 'Discourse Analysis' ve Pike 1964 'Tagmemik') metindilbilim alanı için temel çalışmalar olmuştur. Bu çalışmaların en önemli yanı tümcenin değil metnin esas dil birimi kabul edilmesidir. "Aslında Harris'ten önce 1943 yılında Hjelmslev dilbilimsel çözümlemelerde tümceden büyük bir birimden, metinden yola çıkılması gerektiği konusunda üstü örtük bir biçimde gönderimde bulunmuştur" (Harweg 2000: 29'dan akt. Ayata Şenöz, 2005: 17). Ancak bunu açıkça dile getiren kişi 1952 yılında yapmış olduğu çalışmasıyla 'Discourse Analysis' (söylem çözümlemesi) Harris olmuştur. Harris, dil incelemelerinde metnin en büyük dil birimi olarak kabul edilmesi gerektiğini söylemiştir. Harris'in dilbilim alanında tümceden büyük birimlere ihtiyaç duyulduğunu ifade etmesi ve bu doğrultudaki çalışmaları kendi döneminde ivme kazanan üretici-dönüşümsel dilbilim modelinin geliştirdiği tümce merkezli yaklaşımdan dolayı benimsenmez ve o dönem için bir teoriden öteye geçemez. Aksan (1991: 92-93) bu konuda Coulthard'ın (1977) düşüncelerine katılır ve Harris'in geliştirmiş olduğu teorinin, üzerinden yıllar geçmesine rağmen kimse tarafından anlaşılmadığını dile getirir. O dönemin dilbilimcilerine göre Harris'in düşüncelerinin uygulanabilir bir yanı yoktur. Fakat daha sonra Alman dilciler Harris gibi düşünerek tümceden büyük birimlere gitme noktasında Amerikalı dilbilimcilerden ayrılırlar. Bu konuda Hartmann ve öğrencileri 1960'lı yıllarda metindilbilim alanında ilk çalışmalarını yaparlar (Aksan, 1991: 92-93).

Hartmann, sözcükler ya da tümcelerle değil metinlerle iletişim kurulduğunu dile getirmiştir. Böylece "Hartmann ve öğrencilerinin 1960'lı yılların ortalarında yaptıkları çalışmalar, Hartmann'ın 1964'te yazdığı Text, Texte, Klassen von Texten (Metin, Metinler ve Metin Sınıfları) adlı makalesi yine Weinrich'in de 1964'te yayınlanan Tempus, besprochene und erzhälte Welt (Zaman, Konuşulan ve Anlatılan Dünya) adlı kitabı Almanya'da metindilbilim çalışmalarının başlangıcı olarak kabul edilir" (Torusdağ ve Aydın, 2022: 30). Hartmann ve öğrencilerinden başka metindilbilim alanında önemli çalışmalar yapan Weinrich'e göre de "dilbilim demek metindilbilim demektir" (Weinrich, 1967: 109'dan akt. Ayata Şenöz, 2005: 18). "Buna bağlı olarak dilbilim çalışmaları sözdizimsel boyuttaki tümce incelemelerinden metin incelemelerine yönelmiş, dilin işlevsel ve toplumsal yanı ön plana çıkarılmış, metin bağlamsal ve iletişimsel yönüyle birlikte ele alınmıştır." Bu yapılırken de yazınsal metinler başta olmak üzere gazete haberleri, mektuplar, davetiyeler, vb. metin sayılabilecek her şey metindilbilimin inceleme konusu olmuştur. Böylece "dil çalışmalarında dil birimi olarak tümce çalışmasının yetersizliği daha da fark edilmiştir. Dilin edim yani kullanım boyutunun da ele alınması gerektiği anlaşılınca en büyük dil birimi olarak tümce yerine metin kabul edilmiştir." 1970'li yıllardan itibaren dilbilimin ayrı bir dalı hâline gelen metindilbilim incelemelerinde artık metni oluşturan tümceler değil bu tümceler arasındaki bağlantılar ve metnin bütünü incelenmeye başlanmıştır. "Bu anlayışla metne yaklaşan metindilbilim, türü ne olursa olsun her türlü dil olgusunu metin yapan ölçüt ve kuralları belirler" (Torusdağ ve Aydın, 2022: 35). Böylece 70'li yıllar metnin merkeze alınıp incelendiği yıllar olmuştur (Uzun, 2017: 173). Artık metin, dilbilimin dolayısıyla da metindilbilimin araştırma alanına girmiştir (Toklu, 2018: 171). Metindilbilim terimi ise ilk kez 1955 yılında Coseriu tarafından kullanılmıştır (Aksan, 1991: 91). Batı dillerinde ise söylem çözümlemesi, söylem grameri, metindilbilimsel araştırma, metinbilim, metin teorisi, metinler bilimi, metinsel analiz, vb. pek çok terim metindilbilim terimi yerine kullanılmaktadır. "Metni yapısal, işlevsel ve anlamsal bir bütün olarak ele alıp bütün yönleriyle incelemek metindilbilimin çalışma alanını oluşturmuştur" (Torusdağ ve Aydın, 2022: 35-36).

1.2. Metin Nedir?

Sözlü veya yazılı metinlerin üretilmesinde seslerin, sözcüklerin ve tümcelerin önemi çok büyüktür. Fakat bunların hiçbiri tek başına iletişim kurmakta yeterli değildir (Uzun, 2017: 175). Bundan dolayı metnin önemi daha iyi anlaşılmış ve metin kavramı

üzerinde birçok dilbilimci görüş belirtmiştir. Hartmann'ın ifadesiyle "eğer konuşuluyorsa sadece metinlerle konuşulur" (Hartmann, 1968: 212'den akt. Aşkın Balcı, 2018: 13). M. Bahtin'e göre "metnin olmadığı yerde ne incelemenin ne de düşüncenin herhangi bir nesnesi yoktur" (Bahtin, 2000: 299'dan akt. Yusufoğlu, 2021: 109). "Metinler toplumsal ve bildirişimsel işlevleri olan göstergeler topluluğudur. Bu özellikleriyle dilsel ve toplumsal açıdan belirlenebilir ve tanımlanabilirler. Öyleyse metinler salt dilsel yapılar olarak görülemezler" (Schmidt 1976: 145'den akt. Ayata Şenöz, 2005: 25-26). Zaten doğru ve eksiksiz bir inceleme de ancak metinlerle yapılabilir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 9). Bilginin ortaya çıkışı ve topluma sunuluşu da yine metinlerle olur. "Bu anlamda metinler tarihsel olduğu gibi dizgesel olarak da bilginin dilsel oluşturuluş biçimleridir. Bunun için de ortak bilginin oluşmasını ve düzenlenmesini sağlayan en önemli toplumsal araçlardır" (Ayata Şenöz, 2005: 13). Üzerinde bu kadar fazla görüş belirtilen metin kavramının kökenini ise Batı dillerinde buluyoruz. "Batı dillerindeki 'Text' (metin) sözcüğünün kökeni Latincedir" (Ehlich 1984: 10'dan akt. Ayata Şenöz, 2005: 19). "Latincedeki texere, textus, textum (dokumak, örmek, dokuma, örgü) sözcükleri söylenen ve yazılan şeylerdeki bağlantılar için kullanılmıştır" (Ehlich, 1984: 10 ve Knobloch, 1990: 70'den akt. Ayata Şenöz, 2005: 19). 'Text' sözcüğü daha sonraları farklı anlamları da barındırmaya başlamıştır. Orta Çağ'da kutsal kitabı ifade etmek için de bu sözcük kullanılır olmuştur. "Böylelikle bu sözcük özgün olanı gösterme anlamını kazanmış oluyor. 'Text' sözcüğünün bu anlamı dini alandan dünyevi alana kaymış ve yazınsal yapıtın kendisi için kullanılmaya başlanmıştır." 19. yüzyılda ise bir ara metin (text) sözcüğünün yerini yapıt (work) sözcüğü almıştır. 1960 ve 1970'li yıllara gelindiğinde ise yeniden metin kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Knobloch, 1990: 68,70'den akt. Ayata Şenöz, 2005: 19). Metin kavramının yaygınlık kazanması ve kullanımının artmasıyla birlikte bizler metinleri yalnızca kitaplarda görmüyoruz, metinler hayatımızın her anında karşımıza çıkıyor üstelik yine bu metinlerle kendimizi ifade ediyoruz (Aşkın Balcı, 2018: 13). Göstergebilime göre metin dilsel bir gösterge iken resim, tablo, çizim, trafik ışıkları, vb. hayatımızı yönlendiren her şey iletişimi sağladığı için bunlar da birer metin sayılırlar (Dilidüzgün, 2021: 22). Kısacası bildirişim işlevli sözlü veya yazılı her belgenin metin olma değeri vardır (Günay, 2007: 44). Metnin ise tümcelerin ardı ardına eklenmesiyle oluşmuş basit bir yapısı yoktur (Yılmaz, 2022: 2). Metnin tümcelerden kurulu bir yapısı değil tümcelerle gerçekleşen ve yine tümcelerle bildirişimi sağlayan anlamlı bir yapısı vardır (Günay, 2007: 45). "Bir metnin kurulması

(yani ön tümcelere gönderme yapılması) için ise şunlar söz konusudur: Önyinelem olarak kullanılan adıllar (o, bu) belirteçler (orada, o zamanlar), bağlaçlar (bu nedenle, bunun için, buna karşın, daha önce), önceden anılmış olan adların konulaştırılması (belirli tanımlık ya da adıllı kullanımlar), *bu, şu, o* gibi gösterme adılları, *bazı, dahi, ayrıca, elbette* gibi kullanımlar, *ama gene de, yalnız, ancak* gibi karşıtlıklar ve *ve, ya da, ve sonra,* ve *nitekim* gibi bağlaçlar" (Aksan, 1982: 212).

Dilbilim alanında birçok araştırmacı metin tanımı yapmıştır. "Püschel'in belirttiği gibi, metinler taşlar, çimenler ve balıklarla karşılaştırıldıklarında dünyada doğal olarak var olan şeyler değillerdir. Herhangi bir şeyin metin olup olmaması bizim dilsel bir görünüme metin olarak bakıp bakmamamızla bağlantılıdır. Herhangi bir şey kendiliğinden metin değildir, aksine insanın belli bir anlayışına göre metindir" (Püschel, 1997: 28'den akt. Ayata Şenöz, 2005: 20).

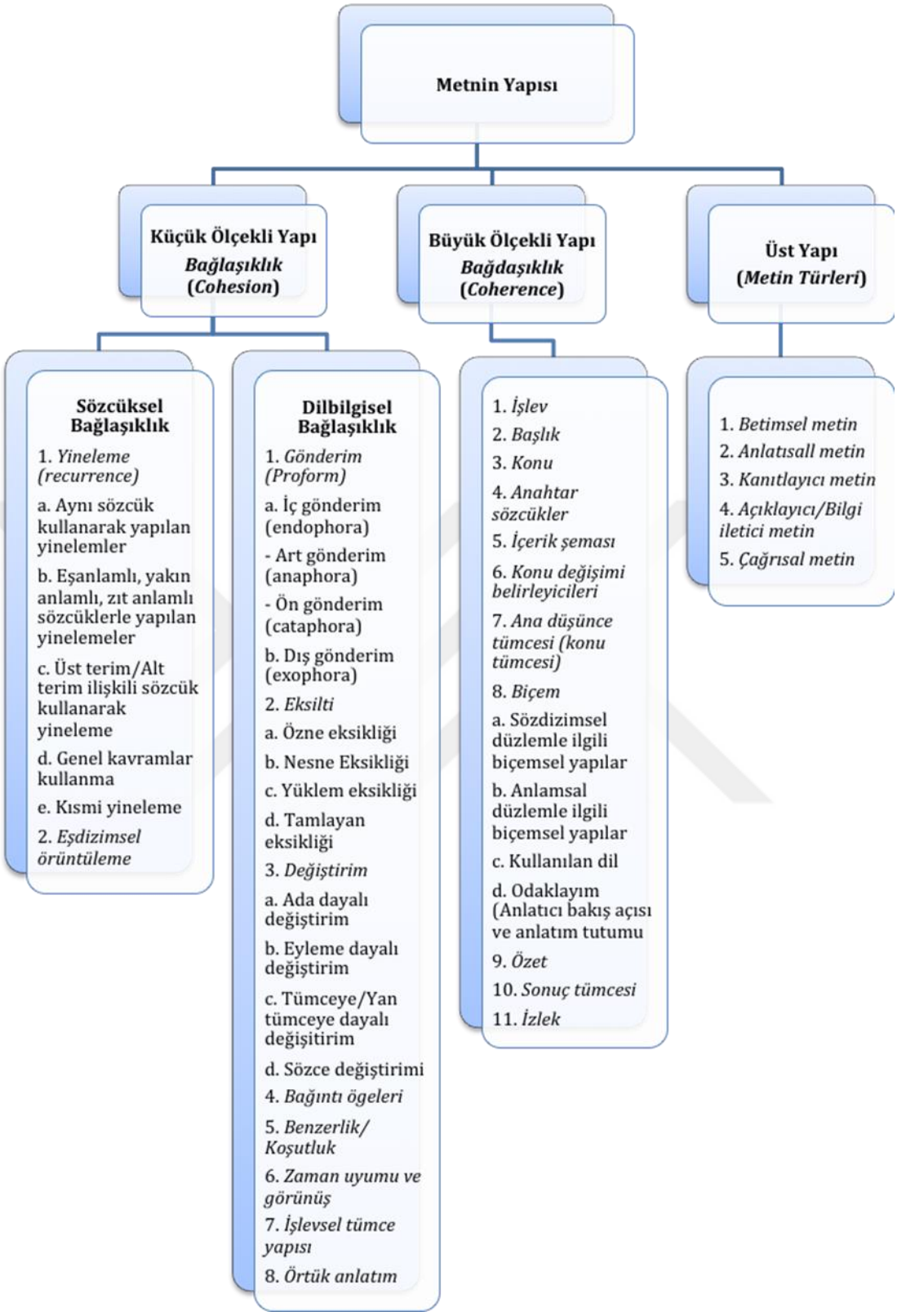
Metnin tanımlarından birkaçını vermek gerekirse Yılmaz (2022: 2)'a göre "Metin; en gelişmiş bildirişim dizgesi olan insan dilinin, en üst düzeydeki birimi; cümleler/sözceler arası çeşitli düzeylerde yazarları tarafından bilinçli olarak derin ve yatay, uzak ve yakın ilişkilerle oluşturulmuş bağdaşık, tutarlı bir dilsel düzenleme; 'bütünlük' ve 'birlik' arz eden, anlaşılabilen özetlenebilen, yorumlanabilen ve metinsel/sosyal/kültürel/durumsal bağlamlar içerisinde belli çıkarımlar/sezdirimler ve iletiler içeren dilsel bir bütünlük; metinsellik özelliği taşıyan sözlü/yazılı (veya alternatif) iletişimsel üründür" şeklinde yapmıştır. Günay (2007: 44)'a göre ise "Kısaca metin, başı ve sonu ile kapalı bir yapı oluşturan dilsel göstergelerin art arda geldiği anlamlı yapı olarak tanımlanabilir." Harris, Discourse Analysis adlı yapıtında söylem terimini metin sözcüğü yerine kullanmıştır ve daha sonra bu terim yaygınlık kazanarak zaman zaman başkaları tarafından da kullanılmıştır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 10). "Türkçede dilbilim çalışmalarında yer alan metin (text) ve söylem (discourse) sözcükleri kimi zaman aynı anlamda kullanılmakta, bazen de söylem sözcüğünün iletişimle ilgili durumları daha iyi yansıttığı öne sürülmektedir." Bu anlayışa göre "metin sözcüğünün söyleme göre daha sınırlı bir anlam taşıdığı düşünülmektedir" (Ayata Şenöz, 2005: 43). Buna karşılık söylem, sözlü ortamın, metin ise yazılı ortamın bir ifadesidir (Aşkın Balcı, 2018: 21). Özellikle son dönemlerdeki metindilbilimsel incelemelerde metnin oluşumunda dil dışı bağlamsal özelliklere de bakıldığından dolayı metin ve söylem terimleri iç içe girmiş ve aralarındaki ayrım ortadan kalkmıştır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 10). Metin ve söylem

arasındaki bu benzerliklere veya ortaklıklara rağmen denilebilir ki metin, sözcüklerle oluşturulup tümcelerle ifade edilen bir iletişim aracıdır (Aşkın Balcı, 2018: 21).

1.3. Metinsellik Ölçütleri

Yalnız başına bir anlam ifade etmeyen seslerin, anlamlı birimler olan sözcükleri oluşturması ve bu sözcüklerin bütünü ile de oluşan metinlerin yan yana gelmesi tesadüf değildir (Aşkın Balcı, 2018: 22). Metindilbilimin henüz kuruluş aşamasında olduğu 60'lı yıllarda "görerek ve duyarak karşımıza çıkan birbirine bağlı anlamlı tümceler" için metin ifadesi kullanılıyordu (Beaugrande ve Dressler 1981: 3'den akt. Aşkın Balcı, 2018: 25). Metindilbilimin gelişip iletişim yönünün ön plana çıktığı günümüzde ise yalnızca söz ve yazı değil jest, mimik, resim, tipografi, ses, görüntü gibi her türlü işaret de metin olarak algılanmaya başlandı (Aşkın Balcı, 2018: 25-26). Bir metnin kurulabilmesi ve o metnin tümce yığınından farklı olabilmesi için taşıması gereken bazı özellikler vardır. Bu özelliklerin adına ise metinsellik ölçütleri denmektedir (Uzun, 2017: 177). Ancak metinsellik ölçütleri ile kurulmuş olan tümceleri metin olarak algılarız. Buna karşılık yukarıda ifade edildiği gibi görsel bir öge veya tek bir tümce de eğer ki metinsellik ölçütlerini barındırıyorsa onları da metin olarak kabul ederiz (Aşkın Balcı, 2018: 23, 25). Görüldüğü gibi metinsellik ölçütleri sayesinde metne dair birçok soru cevap bulabiliyor. Alain de Beaugrande ve Wolfgang Ullrich Dressler metinsellik ölçütlerinin en önemlilerinin 'bağlaşıklık' (cohesion) ve 'bağdaşıklık' (coherence), olduğunu diğerlerinin ise, 'amaçlılık' (intentionality), 'kabul edilebilirlik' (acceptability), 'bilgisellik' (informativity), 'durumsallık' (situationality) ve 'metinlerarasılık' (intertextuality) olduğunu söylemişlerdir (Beaugrande ve Dressler, 1981: 113'den akt. Torusdağ ve Aydın, 2022: 14). Bu ölçütler ile beraber metin tam ve eksiksiz bir iletişim aracına dönüşür. Fakat ölçütlerden birisinin eksikliği durumunda metin dolayısıyla da iletişim tam anlamıyla tamamlanmış sayılmaz. Metinsellik ölçütlerinden 'bağlaşıklık' ve 'bağdaşıklık' metni merkeze alırken diğer beş ölçüt ise bağlam odaklı çalışmaktadır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 14). Beaugrande ve Dressler metinsellik ölçütlerinin bu yedi ölçütten oluştuğunu söyleseler de bazı araştırmacılar bağlaşıklık ölçütünü ya bağdaşıklık başlığı altında değerlendirmişler ya da çalışmalarına dâhil etmeyip metnin en önemli iki ölçütünün bağdaşıklık ve tutarlılık olduğunu söylemişlerdir (Yılmaz, 2021: 1374-1375). Her ne kadar kimilerince bu ölçütler eksik görülse de veya bu ölçütlere yenileri eklense de

metnin anlaşılması ve tüm ögelerinin açıklanması için bu yedi ölçüt yeterlidir. Metnin yapısını oluşturan bu özellikler aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 1. Metnin Yapısı (Torusdağ ve Aydın, 2014)

1.3.1. Küçük Ölçekli Yapı/Bağlaşıklık

Metin merkezli ölçütlerin başında gelen bağlaşıklığın en önemli görevi, metni oluşturan tümceleri anlamsal olarak bir arada tutabilmektir. Bunu sağlayabilmek için de bağlaşıklık, metindeki tümceler arasında dilbilgisel ve sözcüksel bağıntıyı kurar (Uzun, 2017: 177). Kurulan bu bağ ise metnin yüzey yapısında kendisini gösterir. "Halliday ve Hasan'a göre bağlaşıklık, bir metnin ne anlama geldiği ile ilgili değil, anlamsal bir yapı olarak nasıl oluşturulduğu ile ilgilidir" (Halliday-Hasan, 1976: 26'dan akt. Torusdağ ve Aydın, 2022: 65). Bu oluşumda metindeki her tümcenin anlamı diğer tümceye bağlı olarak ortaya çıkar (Torusdağ ve Aydın, 2022: 65). Ortaya çıkan bu anlam ise sözdizimsel olarak aktarılır ve böylece bağlaşıklık sayesinde metnin anlamsal ve sözdizimsel yönü tamamlanmış olur (Parlak Kalkan, 2021: 303). Bağlaşıklığın metnin kuruluşunda önemli bir ölçüt olmasının nedeni, hem metindeki dilbilgisel uyumu sağlamasından hem de metni biçimsel açıdan doğru ve eksiksiz olarak yansıtıyor olmasındandır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 66-67).

1.3.1.1. Sözcüksel Bağlaşıklık

Metinde yan yana gelen tümceler arasında dilbilgisel bir ilişki olmak zorundadır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 68). Bu ilişki tümceler arasında olduğu gibi, sözcükler arasında da vardır. Sözcüksel bağlaşıklık, metni oluşturan tümcelerdeki sözcüklerin yinelenmesi ya da anlam bakımından birbiriyle bağlantılı sözcüklerin kullanılmasıyla oluşan küçük ölçekli yapıdır (Uzun, 2017: 181). Bu yapıya uygun olarak sözcükler seçilir ve metne eklenir böylece sözcüksel bağlaşıklık kurulduğu gibi metnin bütünü de korunmuş olur. Sözcüksel bağlaşıklık metnin yüzey yapısı ile ilgili olduğu için, metnin derin yapısına inmeden bir çözümleme yapılabilir ve böylece metnin içeriği başta olmak üzere, metin türü hatta metin yazarının biçemi de çok rahat bir şekilde öğrenilebilir (Torusdağ ve Aydın, 2022:68, 69). Ayrıca böyle bir çözümleme ile metinde geçen kavramlar ve kavram alanlarına katkı sağlayan diğer sözcüklerin sıklık oranları belirlenerek metnin türü de büyük oranda anlaşılır (Dilidüzgün, 2021: 63).

1.3.1.1.1. Yineleme

Metin içinde çoğu zaman bir sözcük aynen tekrarlanabileceği gibi, o sözcüğün çağrışım alanına giren benzer sözcüklerin kullanımıyla da metinde yineleme yapılabilir (Taşıgüzel, 2004: 77). Ayrıca metnin devamlılığını, akıcılığını ve de daha

kolay anlaşılmasını sağlamak için de metinde yinelemeler kullanılır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 69). Kullanılan yinelemeler *sözcük tekrarıyla yineleme* ve *ilişkili sözcüklerle yineleme* şeklinde iki guruba ayrılır. Bunlardan sözcük tekrarı ile yapılan yineleme, metinlerde en çok görülen yineleme şeklidir (Uzun, 2017: 181). Metinde yapılan bu yinelemeler ile hem tümceler birbirlerine bağlanmış olur hem de metnin konu bütünlüğü korunmuş olur (Torusdağ ve Aydın, 2022: 69).

1.3.1.1.1.1. Aynı Sözcüğün Yinelenmesi

Sözcük tekrarı ile yineleme de denilen bu bağlaşıklık bağı metinlerde en çok görülen biçimlerden birisidir (Uzun, 2017: 181). Sık görülmesinin nedenini ise Dilidüzgün (2021: 64) "önem belirtme, görüşte ısrar etme, isteği teyit etme gibi amaçlarla veya beklenmeyen bir durumla karşılaşma ya da konuşmanın kesilmesinin istenmemesi gibi durumlarda da işlevsel olarak kullanılmaktadırlar" şeklinde açıklamıştır. Aynı sözcüğün yinelenmesi olayına, haber metinlerinde belirsizliği önlemek ve önem belirtmek maksadıyla da çok sık başvurulur (Torusdağ ve Aydın, 2022: 70). Haber metinlerinin yanı sıra şiir dilinde de bilhassa okuyucuda duygu yoğunluğunu arttırmak için çok fazla sözcük yinelemesi yapılabilmektedir (Dilidüzgün, 2021: 65). Buna karşılık metinde çok fazla yineleme yapmak metnin bilgiselliğini ortadan kaldırabilmektedir (Beaugrande ve Dressler, 1988: 54'den akt. Dilidüzgün, 2021: 65).

1.3.1.1.1.2. Eş Anlamlı, Zıt Anlamlı ya da Yakın Anlamlı Sözcüklerin Kullanımı

Metnin yazılma sürecinde sözcüklerin seçiminin önemini vurgulayan Pospelov'a göre her sözcük anlam bakımından sonraki sözcüğe katkıda bulunarak metni daha etkili hâle getirmektedir (Pospelov, 2005: 403'den akt. Aşkın Balcı, 2018: 91). Aynı sözcüğün yinelemesinde olduğu gibi, eş anlamlı, zıt anlamlı ve yakın anlamlı sözcüklerin kullanımı da metnin akıcılığına ve anlaşılmasına katkı sağlayan yineleme türleridir. Bu sayede metin içerisindeki aynı gösterge farklı gösterenler ile ifade edilerek metne zenginlik katılmış olur.

1.3.1.1.1.3. Üst Terim-Alt Terim İlişkili Sözcük Kullanımı

Metinde anlam bütünlüğü sağlamanın bir başka yolu sözcüklerin üstanlam ve altanlam ilişkisi içinde yinelenmeleri ile olur (Dilidüzgün, 2008: 77). Alt anlamlılık ile sözcüklerin alt anlamları ifade edilir ve böylece birbiriyle bağlantılı sözcükler

sınıflandırma yoluna gidilerek bir genelleme yapılır (Aşkın Balcı, 2018: 91). Kavram alanı kuramı da denilen bu kuramı ilk defa Alman dilcisi Trier kullanmıştır. Trier metindeki kavramları "yapboz oyunundaki parçalar gibi hiçbir boşluk bırakmadan ve üst üste binmeden gerçek alanını kapsamaktadır" şeklinde tanımlamıştır (Guiraud, 1984: 89'dan akt. Aşkın Balcı 2018: 91). Buna göre metinde kullanılan kavramlar birbirlerinden bağımsız değil aksine birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Alt anlamlılık içerisine giren ve her nesneye ad olan kavramları içine alan genel sözcükler de vardır ve bu sözcükler de üst anlamlılık ile ifade edilirler (Aşkın Balcı, 2018: 91-92).

1.3.1.1.1.4. Genel Kavramlar Kullanma

"Genel kavramlar, açık bir sistemin elemanı olan sözcükler ile kapalı bir sistemin elemanı olan dilbilgisel kavramlar arasındaki sınırda bağlaşıklık işlevi görürler" (Halliday-Hasan, 1976: 274'den akt. Torusdağ ve Aydın, 2022: 79). Halliday ve Hasan genel kavramların tamamının derlenip listelenmesinin zorluğuna dikkat çekseler de kabaca şöyle bir sınıflandırmaya gitmişlerdir: insan, insan olmayan canlılar, (şey, nesne) cansız somut sayısı, cansız somut kümesi, cansız soyut olanlar, eylemler, yer ve olgular ya da durumlar şeklinde kapsayıcı sözcükleri içermektedir (Halliday ve Hasan, 1976: 274'den akt. Özkan, 2022: 280).

1.3.1.1.1.5. Kısmi Yineleme

Kökteş sözcüklerin kullanılması ile yapılan bir yineleme biçimidir (Dilidüzgün, 2008: 76). Parçalı yineleme de denmektedir. Aynı kökten gelen sözcükler farklı ekler kullanılarak farklı sözcük sınıflarına sokulur ve böylece metne zenginlik katılmış olur (Özkan, 2022: 285).

1.3.1.1.2. Eşdizimsel Örüntüleme

Yinelemeden başka bir diğer sözcüksel bağlaşıklık türü eşdizimsel örüntülemedir. Metindeki sözcükler birbirlerine yineleme yahut eşdizimsel örüntüleme yolu ile bağlanırlar ve sözcüksel bağlaşıklığı sağlamış olurlar (Torusdağ ve Aydın, 2022: 87). Eşdizimsel örüntülemede aynı bağlamda, aynı kavram alanından sözcükler kullanılarak sözcükler arasında bağlantı kurulur ve böylece metinde konu bütünlüğü sağlanmış olur (Dilidüzgün, 2008: 78).

"Metnin sözcüksel bağlaşıklığını sağlayan bir düzenek olarak eşdizimsel örüntüleme, metnin konusunu geliştirmede gerekli olan önemli kavramları yansıtmakta, dolayısıyla metindeki temel fikirleri ayrıntılandırmaktadır" (Witte ve

Faigley 1981: Ventola 1987'den akt. Taşıgüzel, 2004: 77). Metin yazarı kendi kavram alanından yararlanarak kendine özgü eşdizimsel bir şema oluşturur ve okuyucu da kendi dünya görüşü, kavram alanı bilgisi ile yazarın oluşturduğu bu eşdizimsel örüntülemeyi çözmeye gayret eder (Dilidüzgün, 2021: 67). Eşdizimsel örüntüleme sayesinde metin yazarlarının kavram alanları da belirlenebilmekte ve böylece yazarın üslubu da ortaya konabilmektedir.

1.3.1.2. Dilbilgisel Bağlaşıklık

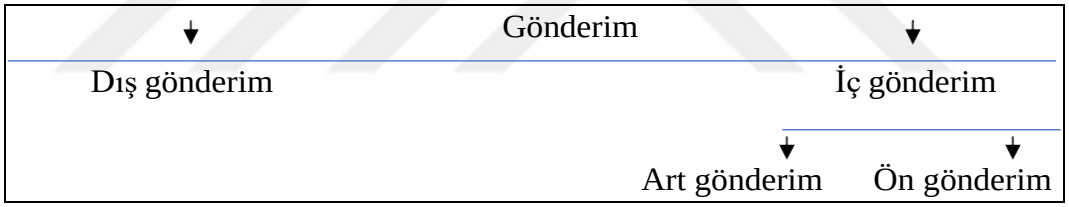
Yukarıda da ifade edildiği gibi, metinler sadece tümcelerin birleşmesiyle oluşmuş bir yapıya sahip değil, aksine birbirini tamamlayan anlamsal bir yapı ile kurulmuşlardır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 93). Bu anlam yalnızca metinde dile getirilen düşüncelerin tutarlılığı ile değil aynı zamanda dilbilgisel ögeler ile uyumlu olmasıyla da sağlanır (Öztürk, 2018: 1141). Metindeki sözcükler, sözcük öbekleri, eylem zamanları ve tümceler arasında kurulan ilişkiler dilbilgisel bağlaşıklığı meydana getirir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 93). Metnin anlamı bu dilbilgisel bağların çözülmesi ile daha iyi anlaşılır (Dilidüzgün, 2021: 51). Halliday-Hasan (1976) ve Beaugrande-Dressler (1981)'e göre metinde dilbilgisel bağlaşıklık, 1. gönderim, 2. değiştirim, 3. eksilti, 4. bağlaçlar, 5. koşutluk, 6. zaman ve görünüş, 7. işlevsel tümce yapısı ile kurulur (Halliday-Hasan, 1976: 33 ve Beaugrande-Dressler, 1981: 60'dan akt. Torusdağ ve Aydın, 2022: 94).

1.3.1.2.1. Gönderim

Metinlerde kullanılan gönderimler yardımı ile metnin olay zinciri çözülebilmektedir (Aşkın Balcı, 2018: 66). Metinlerde en çok kullanılan dilsel ögelerin başında gelen gönderim ögeleri sayesinde bir taraftan metnin dili daha akıcı hâle gelirken diğer taraftan da metin, okuyucunun zihninde canlı kalmaktadır. Metinde çok fazla tekrara düşmemek için, özellikle de aynı sözcüğün yinelenmesinden kaçınmak için metindeki bir göstergeye farklı gösterenlerle gönderimde bulunulabilir. Metindeki bu farklı gösterenlere ise gönderim ögeleri adı verilir. Gönderim ögeleri metne akıcılık kazandırmasının yanında dilin ekonomik kullanımına da katkıda bulunurlar (Dilidüzgün, 2008: 51, 58). Metinde kullanılan bu gönderim ögelerinin tek başına anlamları yoktur, ancak gönderimde bulunduğu sözcük ile beraber anlam kazanırlar (Torusdağ ve Aydın, 2022: 94). Öte yandan metindeki gönderim ögeleri ile gönderimde bulunulan ögeler metinde bulanıklığa yol açmayacak biçimde açık ve de

seçik olmalıdır (Dilidüzgün, 2021: 52). Böylece metindeki ad ile gönderim ögesi uyuşarak bu ikisi arasında eşgönderim sağlanır ve yorumları aynı olan iki öge çıkar (Dilidüzgün, 2021: 52). Metindeki gönderim ögeleri iyi anlaşılabilirse metnin anlamsal ilişkisi ortaya konulabilir ve böylece metin doğru bir şekilde yorumlanabilir (Kuyma, 2022: 19). "Bilinen en iyi gönderim ögeleri sözcük ya da sözcük grupları yerine kullanılan adıllardır" (Beaugrande-Dressler, 1981: 60'dan akt. Torusdağ ve Aydın, 2022: 94). Bundan başka "gösterme adılları (bu, şu o, bunlar, şunlar, onlar) ve dönüşlü adıl (kendi) gönderim ögesi olarak kullanılabildiği gibi gösterme sıfatları (bu, şu, o), iyelik ekleri (Çiçeğ+i soldu.), kişi ekleri (Geldi+m.), belirtme durumu (Vazo+(y)u kırdım.), yer ve zaman belirteçleri (orası, burası; artık, sonra, gene, tekrar, bir daha vb.) de bu işlevi yerine getiren dilsel öğelerdir" (Dilidüzgün, 2008: 59). Metinde gönderim farklı şekillerde yapılabilmektedir. Gönderim çeşitleri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Gönderim türleri:

Şekil 2. Gönderim Türleri (Halliday-Hasan, 1976: 33'den akt. Torusdağ ve Aydın, 2022: 94)

1.3.1.2.1.1. Dış Gönderim

Adından da anlaşılabileceği şekliyle metnin dışında bulunan ögelere yapılan gönderime dış gönderim denir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 95). Dış gönderim, her ne kadar metnin bütünlüklü yapısı için önemli olsa da, metindeki dilbilgisel bağlaşıklığa katkıda bulunmadığı için bağlaşıklık ölçütü olarak metinde önemli bir işleve sahip değildir (Dilidüzgün, 2008: 60). Kısacası iç gönderim ve iç gönderimin alt başlıkları olan art gönderim ve ön gönderim metni doğrudan ilgilendiren gönderim çeşitleriyken dış gönderim doğrudan metinle alakalı değildir (Günay, 2007: 77). Örnek olarak şu tümceye bakabiliriz. "Ne kadar sevindiğini tahmin edemezsiniz." Burada kullanılan

+[siniz] kişi eki metin dışında bir ada, okura yönelik olarak kullanılmıştır, dolayısıylabir dış gönderim ögesidir.

1.3.1.2.1.2. İç Gönderim

Gönderim ögesi ile göndergenin birlikte metin içinde kullanılmasıyla iç gönderim sağlanır (Uzun, 2017: 179). İç gönderimi sağlayan ögeler kendilerinden önce ya da sonra kullanılan bir öge ile birlikte kullanılarak metinde anlam oluştururlar ve buna göre de ön ve art gönderim şeklinde iki biçimde daha gönderim türünün oluşmasına yol açarlar (Torusdağ ve Aydın, 2022: 97). Bağlaşıklık türü olarak bu gönderimler ile metne akıcılık kazandırılır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 97).

1.3.1.2.1.2.1. Ön Gönderim

Metinde adı geçen insan, nesne veya bir durumun metinde daha önce işaret edilmesine ön gönderim denir (Aşkın Balcı, 2018: 69). Ön gönderimler metinlerde çok fazla kullanılmadığı gibi anlamlandırmayı da geciktirmektedir (Dilidüzgün, 2021: 54). Buna rağmen kimi zaman yazarların bilinçli olarak başvurdukları bir yöntemdir. Metin yazarı metinde kimi zaman okuyucunun dikkatini çekmek için kimi zaman da merak unsurunu arttırarak metne akıcılık kazandırmak için ön gönderimlere başvurabilir (Dilidüzgün, 2021: 54). Ön gönderimler daha ziyade adıllar ile yapılır (Aşkın Balcı, 2018: 69). Bazı ön gönderimler veya art gönderimler metinde aynı tümce içinde geçebileceği gibi bazen birbirine çok uzak yerlerde de geçebilmektedir (Günay, 2007: 81). Aralarında bulunan bu uzaklık veya yakınlığa göre yakın art gönderim, uzak art gönderim veya yakın ön gönderim, uzak ön gönderim şeklinde adlandırılmaktadır (Günay, 2007: 81). Aşağıda [1] verilen örneği incelersek ön gönderimi daha iyi açıklayabiliriz.

(1) “Saz çalıp maniler söyleyen de o (Dede Korkut) değil miydi? Çocuklara ad veren de şu Dede Korkut?” (Dilidüzgün, 2021: 62).

(1)’deki ‘o’ kişi adılı metinde gönderimde bulunulan ‘Dede Korkut’tan önce kullanılarak metinde ön gönderim ilişkisi kurmuştur (Dilidüzgün, 2021: 62).

1.3.1.2.1.2.2. Art Gönderim

Metinlerde en sık kullanılan gönderim çeşitidir. Ön gönderimin aksine insan, nesne veya bir durumun önce açıkça belirtilip daha sonra ona gönderimde bulunulmasıdır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 101). Art gönderimler dilin ekonomik bir

biçimde kullanılmasını sağladığı gibi metnin akıcılığına katkıda da bulunurlar (Aşkın Balcı, 2018: 65). Art gönderim ilişkilerinin metindeki işlevlerinin belirlenmesi, metin dilbilgisinin ve söylem çözümlemesinin temel çalışma alanına girmektedir (Günay, 2007: 76). Metinlerde art gönderim farklı biçimlerde yapılabilmektedir. Günay (2007: 76-83) art gönderimleri aşağıdaki şekilde belirlemiştir.

a) Adıl kullanımı ile yapılan art gönderim: Bir adın önce kullanılması ve ardından adıl kullanılarak adın yerine geçmesi ile yapılır.

(2) ‘‘İkbal Hanım aşağıya kadar indi. Eline bir zarf sıkıştırdı. Rabia onu arabada açtı’’ (Adıvar, 2019: 298).

(2)’de ‘o’ adılı bir önceki tümcede verilen ‘zarf’ adına art gönderim yoluyla gönderimde bulunmuştur.

b) Sözcüksel art gönderim: Kullanılan bir sözcüğün daha sonra yakın anlamlısı ya da üstanlamlısının kullanılması ile sağlanan bir yineleme ile gerçekleşir.

(3) ‘‘Mahallede, o yaşta herhangi kıza koca bulmayı vazife bilen kocakarılar ona eş erkek düşünemiyorlardı’’ (Adıvar, 2019: 142).

(3)’teki ‘koca’ sözcüğü daha sonra üstanlamlısı olan erkek sözcüğünün kullanılması ile yinelenmiştir.

c) Göndergenin yinelenmesiyle yapılan art gönderim: Aynı gönderenin farklı sözcüklerle ifade edilişi de art gönderimin bir çeşitidir.

(4) ‘‘Dürnev Hanım, o alafranga, şımarık genç kadın yemek pişiriyor, çamaşır yıkıyor’’ (Adıvar, 2019: 340).

(4)’te başta adı geçen ‘Dürnev Hanım’ göndereni, farklı kullanımlar yoluyla yinelenmiştir.

d) Gösterenin yinelenmesiyle yapılan art gönderim: Yine bir yinelenme ile oluşur. Buradaki yinelenmede aynı sözcüğün kullanılması söz konusudur. Buna göre kullanılan aynı sözcük gösteren olarak bir daha karşımıza çıkar.

(5) ‘‘Bunu takip eden sükût Rabia’ya uzun gelmedi. Vehbi Efendi’nin gücenmemesi ona uzun bir nefes aldırmış, onu tekrar tatlı hulyâlarıyla baş başa bırakmıştı’’ (Adıvar, 2019: 333).

(5)’teki ‘o’ adılları ilk tümcede geçen açıklamayı belirtir.

e) Gösterilenin yinelenmesiyle yapılan art gönderim: Bir sözcüğün gösterilen bakımından tekrarına dayanır.

(6) ‘‘Kardeşimin kitabı masanın üzerindeydi. Kitabımı bulamayınca onunkini alıp okula gittim’’ (Günay, 2007: 79).

(6)’daki ‘onunki’ adılı tümcenin başındaki kardeşimin kitabı gösterileninin yinelenmesidir.

f) Çağrışımsal art gönderim: Çağrışımsal art gönderim daha çok bir edebi sanat gibi kullanılır. Sanatsal anlatımlarda başvurulan ve bütün-parça ilişkisine dayanan bir art gönderim çeşitidir.

(7) ‘‘Nihayet köşeyi döndüler, mescidin avlusuna geldiler. Şadırvanın etrafında birkaç kişi, âb-dest alıyordu. Ötekilerin bazısı mendilleriyle kollarını, ayaklarını kuruluyor, sonra kollarını indiriyor, pabuçları ellerinde camiye giriyorlardı’’ (Adıvar, 2019: 361).

(7)’de kullanılan ‘mescid, şadırvan, âb-dest, cami’ sözcükleri birbiriyle ilişkilidir. Bu ilişki bütün-parça, tüm-tek ilişkisini de beraberinde getirir. Böylece birbirini çağrıştıran sözcüklerin birlikte kullanımı çağrışımsal art gönderimi oluşturur.

g) Belirteçle yapılan art gönderim: Belirteç kullanımı ile yapılan art gönderim türüdür. Daha çok yer ve zaman belirteçlerinin kullanılması dikkati çekmektedir.

(8) ‘‘Bütün bu hüzün arasında İstanbul Bakkaliyesi’nin refahı, oradan taşan saadet, onun sızlayan yarasına tuz ekiyordu’’ (Adıvar, 2019: 128).

(8)’de kullanılan ‘ora’ belirteci art gönderim ilişkisini ifade eder. Bu tür belirteçlerin özellikle de yer belirteçlerinin nereyi ifade ettiğini anlayabilmek için metnin bağlamını iyi bilmek gerekir.

h) Ortak göndergesi olan art gönderim: Göndergesi aynı olan fakat anlatımı farklı olan göndergeler ile ilgilidir.

(9) ‘‘Bu topraklardaki ölüler hakiki ölü. Cesetleri yıkanıp toprağa gömüldükten ve başlarına bir taş, bir servi dikildikten sonra kimse onları hatırlamıyor’’ (Adıvar, 2019: 362).

(9)’da kullanılan ‘onları’ adılının açılımı ‘o ölüleri’ demektir.

i) Çok bağımlı art gönderim: Aynı sözcüğün metnin farklı yerlerinde yinelenmesi ile oluşurken bu yinelenmede sözcüğün başında yer alan niteleme sıfatları değişmektedir.

(10) ‘‘Dört genç halayık, daha doğrusu sabık halayık, havuzun etrafına çömelmiş fener siliyor, mum dikiyorlardı’’ (Adıvar, 2019: 409).

(10)’da geçen ‘halayık’ adı aynı satırda yinelenirken bu adı niteleyen sıfatlar değişmiştir.

j) Önvarsayımsal art gönderim: Bir art gönderim çeşiti olmaktan ziyade okurun önvarsayımı ile ya da çıkarımı ile gerçekleşir. Burada önvarsayım ile kastedilen, metinde aktarılmak istenilen ön bilgiler denebilir. Bu ön bilgi yazar tarafından doğrudan belirtilebileceği gibi bazen okur tarafından bağlamdan da çıkartılabilir.

(11) ‘‘Ne var, Bilâl? Evde biri hasta mı? Yoksa annem mi hasta? Hilmi rıhtımda arabanın kapısını açan Bilâl’in yüzünü gözleriyle delik deşik ediyor, oradaki kapanık ve karanlık ifadenin manasını anlamaya çalışıyordu’’ (Adıvar, 2019: 221).

(11)’de ‘arabanın kapısını açan Bilâl’ ile ilk tümcedeki ‘Bilâl’ ortak göndergelerdir. İkinci kısımdaki ifade birinci kısımdaki ifadenin açılımı diyebiliriz.

1.3.1.2.2. Eksilti

Gönderimde olduğu gibi dilin ekonomik kullanımını sağlamak ve metnin akıcılığını bozmamak için metinde yinelenen kavramların anlam kaybına yol açmadan metinden atılmasına eksilti denir (Dilidüzgün, 2021: 56). Eksiltiyle beraber her ne kadar sözcük veya tümce metinden atılmış olsa da anlaşılır tümce kullanılmak zorundadır. Metinden çıkartılan öge okuyucu tarafından bulanıklığa yol açmayacak şekilde zihinde tamamlanır. Çünkü eksiltinin kullanılması ister istemez bir ön varsayımı da beraberinde getirir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 131, 132). Eksiltinin kullanılmaması metin yazarı için zaman ve enerji kaybı olurken çok fazla eksiltili anlatım da metnin bir taraftan bütünlüklü yapısını bozacağı gibi diğer taraftan da metnin anlaşılıp çözümlenmesini geciktirecektir. Eksiltili yapı kullanmayı tercih edecek olan yazarın dile olan hâkimiyetinin yanı sıra dünya bilgisi bakımından da yeterince donanımlı olması gerekir aksi halde ortaya mantık hataları çıkabilmektedir (Dilidüzgün, 2021: 57). Örneğin şöyle bir tümcede yapılan eksilti mantık hatasını ortaya çıkarmaktadır.

‘‘Arabamızı babamdan (babamın arabayı sevdiğinden) daha çok seviyorum.’’ Bu şekilde mantıksal açıdan iyi kurgulanmadan eksilti yapılan bir tümce daima yanlış anlaşılmalara yol açabilir. Bu yüzden eksiltili tümcelerin dilbilgisel olduğu kadar mantıksal ve anlamsal olarak da iyi kurgulanması gerekir (Dilidüzgün, 2021: 57).

Metinde eksilti daha ziyade özne, nesne, yüklem veya tamlayan eksiltisi şeklinde karşımıza çıkar (Torusdağ ve Aydın, 2022: 131).

1.3.1.2.3. Değiştirim

Metindeki bir ögenin yerine başka bir öge kullanılmasına değiştirim denir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 138). Değiştirim ögeleri genellikle ada dayalı, eyleme dayalı ve tümceye dayalı olarak üçe ayrılmaktadır (Halliday ve Hasan, 1976: 90'dan akt. Dilidüzgün, 2021: 55). Değiştirim için anlamdan ziyade unsurlar arasındaki yapısal bağ önemlidir. Değiştirim ögesinin yerine geçen öge metinde daha önce geçmiş olan bir sözcük, cümle veya cümleden başka bir unsur da olabilir. Değiştirimler sayesinde metinde adı daha önce geçmiş olan unsurlar yinelenerek metin anlamsal ve yapısal yönden güçlendirilir ve böylece önceki unsurun tekrarlanmasına gerek kalmaz. Değiştirim metnin yapısına katkıda bulunduğu gibi okuyucuyu da hazır tutmaktadır. Metin okuyucusu bir taraftan değiştirim ögesini çözmeye çalışırken diğer taraftan da sürekli olarak eski bilgileri hatırlamaya gayret eder (Özkan, 2021: 167, 168).

1.3.1.2.3.1. Ada Dayalı Değiştirim

Metinde yer alan adın yerine biri, diğeri, başkası, aynı gibi adın yerini tutacak belirsizlik ifadelerinin kullanılmasıyla yapılır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 138).

(12) ‘‘Elma ister misin? İyi olur. **Biri**ni alayım.

(12)'deki biri adılı ilk tümcede geçen birçok elmadan sadece birisinin yerine kullanılmıştır (Hatch, 1997: 224'den akt. Dilidüzgün, 2021: 63).

1.3.1.2.3.2. Eyleme Dayalı Değiştirim

Genellikle ‘yapmak' fiilinin metindeki bir eylem yerine kullanılmasıyla gerçekleştirilir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 140).

(13) ‘‘Öğretmen: Ahmet, sen mi ıslık çaldın? Ahmet: Hayır öğretmenim, ben **yapmadım**.’’

(13)'teki ikinci tümcenin yüklemi olan ‘yap-' eylemi ilk tümcenin yüklemi yerine kullanılmıştır. Eyleme dayalı yapılan bu tür değiştirimlerde değişen yüklemin anlam kazanması için ilk tümcenin mutlaka bilinmesi gerekir (Dilidüzgün, 2021: 63).

1.3.1.2.3.3. Tümceye Dayalı Değiştirim

Metin tümcesinin yerine ‘öyle, böyle, şöyle’ gibi ifadelerin ya da yine ‘yap-’ eyleminin geçmesiyle tümceye dayalı değiştirim gerçekleşir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 142).

(14) “Baba: **Bilgisayarı kapatıp, fişini çektin mi**?

Çocuk: Henüz işim bitmedi. İşim bitince **yapacağım**.”

(14)’teki yap- eylemi tümceye dayalı değiştirimde kullanılanın aksine tek bir sözcük yerine değil başlı başına bir tümceye karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır (Dilidüzgün, 2021: 63).

1.3.1.2.4. Bağıntı Ögeleri

Metni oluşturan tümcelerin birbirlerine bağlanmaları dilbilgisel ve anlamsal olarak iki şekilde olmaktadır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 146). Metindeki bağlantıyı sağlayan bu unsurlar sayesinde metin anlamlı bir hâle gelip belirli bir konu bütünlüğü sağlanır ve böylece metin akıcı bir hâlde ilerler (Özkan, 2022: 197). Metinde tümceleri dilbilgisel olarak birbirine bağlayan en önemli bağıntı ögeleri veya bağlama ögeleri bağlaçlardır (Özkan, 2022: 197-198). Bağlaçlar sayesinde tümceler arasında kurulan bağlantı anlamsal olarak metnin yüzeyinde kendisini gösterir ve okuyucu kurulan bu bağlantıyı rahat bir şekilde anlayabilir (Dilidüzgün, 2021: 57). Bağlaçların kullanımı okuyucunun metni anlamlandırması için ne kadar gerekliyse metin yazarı için de o kadar gereklidir. Metin yazarı bağlaçları kullanarak metindeki herhangi bir bilgiyi daha açık ifade edebilir, destekleyebilir, söylediklerinden vazgeçebilir, ek bir bilgi verebilir veya üzerine yeni bir bilgi ekleyebilir (Özkan, 2022: 198). Bunun yanı sıra bir metinde çok fazla bağlaç kullanımı metnin bilgiselliğine zarar vereceği gibi metinde anlatım bozukluklarının oluşmasına da yol açabilir (Cook, 1989: 21’den akt. Özkan, 2022: 199). Halliday ve Hasan bağlaçları ‘ekleyici, çeliştirici, nedenleyici, zaman belirteci’ olarak dört gruba ayırmışlardır (Halliday ve Hasan, 1976: 242-243’den akt. Dilidüzgün, 2021: 57-58).

1.3.1.2.5. Benzerlik/Koşutluk

Metinde gereksiz yineleme yapmaktan kaçınmak ve metne zenginlik katmak için metinde tekrar eden sözcükler benzerleriyle değiştirilerek yapı tekrarı sağlanır ve

böylece metinde biçimsel anlamda koşutluk gerçekleşir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 149).

1.3.1.2.6. Zaman Uyumu ve Görünüş

Metindeki bağlaşıklığa katkı veren ve belki de metnin en önemli unsuru metindeki zaman ve görünüştür. Metinde kullanılan dilbilgisel zaman sayesinde metindeki olaylar belirli bir sıraya göre verilirler. Metin yazarı dilbilgisel zamanı kullanarak metni belirli bir zaman aralığına oturtur ve metindeki olayları gerçekliğe dayandırabilmek için dilbilgisel zaman bağlantılarını kullanır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 152). Metindeki zaman ve olayları bir araya getiren metin üreticisi böylece metinsel tutarlılığı da sağlamış olur (Özkan, 2004:181). Metinde fiziksel, süredizimsel ve dilsel olarak farklı zaman boyutları kullanılabilir. Fiziksel zaman, gerçekliğin ön plana çıktığı yaşanmış veya yaşanabilecek olan olayların anlatıldığı zamandır. Aynı şekilde süredizimsel zaman da fiziksel zaman gibidir. Süredizimsel zaman ile bir sıralamaya gidilir ve zaman sabah, hafta, ay, yıl gibi dilimlere bölünerek ifade edilir. Metinde kullanılan dilsel zaman ise süredizimsel zamanın daha belirgin hâle getirilerek tarihler kullanılmasıyla ifade edilen şeklidir. Metinde kullanılan farklı zamanlar ile olaylar arasında mantıksal bir ilişki kurularak metin kişilerinin metindeki konumları da açıklığa kavuşur (Torusdağ ve Aydın, 2022: 152, 153, 154). Bitmişlik ve bitmemişlik esasına dayanan görünüş ulamı ise metinde kullanılan dilbilgisel zamandan farklıdır. Görünüş olayların sürekliliğini zaman ise olayların çizgiselliğini gösteren ulamlardır.

1.3.1.2.7. İşlevsel Tümce Yapısı

Tümcede verilen mesajın içeriğinin önemini vurgulamak veya tümcenin bilgiselliğine dikkat çekmek için tümce ögelerinin sözdizimsel açıdan yerlerinin değiştirilmesidir (Beaugrande ve Dressler, 1981: 75'den akt. Torusdağ ve Aydın, 2022: 166). Konuşma dilinde vurgu ve tonlama ile yapılabilen bu iş yazı dilinde ise tümce ögelerinin sıralanışının değiştirilmesi ile yapılmaktadır (Dilidüzgün, 2021: 62). Türkçe sözdizimi açısından özne, tümleç ve yüklem şeklinde bir sıralamaya sahipken tümceye farklı bir işlev kazandırmak için bu sıralamanın dışına çıkılabilir ve istenirse yüklem tümcenin başında da bulunabilir. Devrik tümce kullanımı daha çok şiirde ve konuşma dilinde karşımıza çıkarken düz yazıda bu tür kullanıma genellikle yer verilmez. Fakat gerektiğinde tümceye akıcılık kazandırmak ve anlatılanı daha etkili

kılabilmek adına devrik tümce kullanıldığı da görülmektedir. Aslında devrik tümce kurmak düz tümce kurmaktan daha da zordur. Öyle ki doğru kurulan ve ifade edilen devrik tümceler hem biçembilimsel olarak hem de anlamsal olarak daha etkili ve derin duygular barındırmaktadır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 166, 167).

1.3.1.2.8. Örtük Anlatım

Dilin bir imkânı diyebileceğimiz örtük anlatım sayesinde yazar, aktarmak istediği bilgiyi önvarsayım veya sezdirim yoluyla örtük olarak aktarabilir (Günay, 2007: 86-87). Bu tür bir anlatımda ise metin okuruna büyük iş düşmektedir. Zira metinde anlatılanlardan hareketle çıkarımda bulunacak olan ve metnin şifresini çözecek olan kişi okurdur. Burada okurun dünya bilgisinin işin içine dâhil olmasının yanı sıra metinden hareketle metnin bağlamsal varsayımlarına da dikkat etmesi gerekecektir. Yazarın bu şekilde metinde örtük anlatıma yer vermesi bir dil kullanım becerisi olduğu gibi metin için de bir biçem özelliğidir. Metinde sezdirimlere yer veren yazar bunu genellikle bilinçli olarak yapar ve böylece okurun da metinde aktif olmasını ister (Torusdağ ve Aydın, 2022: 171, 172).

1.3.2. Büyük Ölçekli Yapı/Bağdaşıklık

Küçük ölçekli yapı olan bağlaşıklık, metnin yüzey yapısını incelerken büyük ölçekli yapı olan bağdaşıklık ise metnin derin yapısını inceler. Büyük ölçekli önermelerin verildiği bu yapıda metin için çok önemli bilgiler bulunmaktadır (Aşkın Balcı, 2018: 201). Metnin anlamına ulaşabilmek için de mutlak olarak büyük ölçekli yapı üzerinde durarak çözümleme yapmak gerekir (Dilidüzgün, 2021: 67). Metnin yüzey yapısında bulunan sözcüksel ve dilbilgisel bağlaşıklık bağından hareket ederek metnin derin yapısına inilir ve metnin anlamına ulaşılmaya çalışılır. Bu anlamda yüzey yapı, metnin görünen kısmıyla daha doğrusu metnin bütün olarak ayakta durmasıyla ilgilenirken derin yapı, metnin görünmeyen fakat derinde saklı olan kısmıyla ilgilenir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 183, 185). Büyük ölçekli yapının ele alınıp incelenmesinde birçok dilbilimci anlamı öne çıkarmış olsa da konuya farklı yaklaşanlar da olmuştur. “Büyük ölçekli yapıyı ‘yapısal’ olarak değerlendirenler metnin kurgusunu ve hangi bölümlerden oluştuğunu gösterdiğini; ‘anlamsal’ olarak kabul edenler metnin içeriğini oluşturduğunu söylerler. “İşlevsel olduğunu düşünenler ise, büyük ölçekli yapının belirlenmesinde söz eylemlerin birbirleriyle olan ilişki ve etkileşimlerin rol oynadığına inanmaktadırlar” (Dilidüzgün, 2021: 68). Bağdaşıklığın kurulabilmesi için yalnızca

metinsel özelliklerin değil aynı zamanda metin okurunun da bilişsel ve kültürel olarak hazır olması gerekir. Çünkü metin yazarı dilin imkânlarını sonuna kadar kullanır ve özellikle de metinde yer verdiği sözcüklerin temel veya mecazi anlama gelecek şekilde her türlü şekliyle kullanabilir. Kaldı ki edebi metinlerin anlaşılması daha fazla bilgi, deneyim ve gayret gerektirir. Bu bakımdan burada okuyucuya büyük iş düşmektedir. Metin okurunun yazınsal metinler hakkında belli bir birikime sahip olması gerekir. Zira farklı alanlarda yazılan metinlerde yer alan eylemler ve bu eylemlere bağlı olarak kullanılan sözcükler değişiklik gösterecektir. Örneğin bir haber metni ile edebî bir metindeki eylemler farklı olacağı için kullanılan sözcükler de büyük oranda farklılık gösterecektir. Metin türünün farklı olmasının yanı sıra metnin konusu da çeşitlilik gösterebilir, bu da toplumdaki bireylerin statülerini, cinsiyetlerini, yaşlarını, vs. doğrudan ilgilendirmektedir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 184, 185). Bu bakımdan "bağdaşıklık, sadece metne bağlı bir özellik değildir; bağdaşıklığın ortaya çıkmasında okuyucunun yaşadığı bilişsel süreçler de etkilidir. Metin tek başına bir anlam ifade etmez; metnin anlamını ortaya çıkaran, metinsel bilgi ile okuyucunun bilgi birikiminin etkileşimidir" (Beaugrande-Dressler, 1981: 6'dan akt. Torusdağ ve Aydın, 2022: 186). Metindilbilim üzerinde çalışma yapan birçok araştırmacı metnin bağdaşıklık özelliğini *başlık, konu, anahtar sözcükler, konu tümcesi, içerik şeması, konu değişimi belirleyicileri, işlev, biçem, özet, sonuç tümcesi, motif/izlek* şeklinde on bir madde olarak sıralamıştır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 188).

1.3.2.1. İşlev

Metnin amacı daha doğrusu metin yazarının amacı metnin işlevini oluşturur. Metin yazarı metni kaleme alırken okuyucunun da algısını göz önünde bulundurur (Torusdağ, 2015: 216). Buna göre bir metin okuyucuya bilgi vermek, okuyucuyu düşündürmek, eğlendirmek, heyecanlandırmak veya bir şeyi kanıtlamak, eleştirmek gibi çeşitli sebeplerle yazılabilir işte bunlar metnin işlevini oluşturur (Torusdağ, 2015: 216-217). Metin yazarı bu işlevlere uygun olarak sözcük seçiminde bulunur ve okur üzerinde etki bırakmaya çalışır (Özkan, 2022: 333). Özellikle gerçek dünyayı göz önünde bulunduran gazete haberleri, söyleşiler gibi metinlerde bilgi verme amacı dolayısıyla metnin bilgi verme işlevi öne çıkmaktadır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 188). Metnin biçimsel yapısının ön plana çıktığı küçük ölçekli yapı ile anlamsal yönünün ön planda olduğu büyük ölçekli yapı göz önünde bulundurulduğunda metin çözümlemesi için belki de en önemli özellik metnin işlevidir (Dilidüzgün, 2021: 77).

1.3.2.2. Başlık

Büyük ölçekli yapı içerisinde başlık, metnin içeriğine dair az da olsa ipucu veren bir türdür (Günay, 2007: 58). Metne başlık vermek en az metnin içeriğini oluşturmak kadar zordur. Başlık seçimi rastgele olmaz, aksine özenle ve üstünde düşünülerek oluşturulur. Başlık mümkün olduğu kadar kısa ve metnin içeriğine uygun olmalıdır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 190). Başlık verilirken yalnızca metin değil okuyucu da göz önüne alınmalıdır, zira başlığın 'çağrı işlevi' sayesinde metin okuyucuda okuma isteği uyandırmaktadır (Dilidüzgün, 2021: 77). Hatta Günay'ın (2007: 58) dediği gibi başlık okuyucuyu doğrudan kitabı almaya yönlendirir. Başlığın yerinde ve uygun olması için metindeki gönderimsel ilişkilerin doğru kurulması gerekmektedir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 191).

1.3.2.3. Konu

Metnin temel unsuru diyebileceğimiz konu sayesinde yazar, düşüncelerini ya da söylemek istediklerini okura iletir. Bu yönüyle konu yazar için bir hammadde durumundadır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 193). Konu seçimi metnin türü gözetilerek yapılacağı gibi okuyucunun sosyokültürel durumuna uygun olarak da yapılmalıdır (Dilidüzgün, 2021: 78). Bunun yanısıra bir metin içerisinde birden fazla konuyu da barındırabilir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 193).

1.3.2.4. Anahtar Sözcükler

Metnin konusunu belirlemek için ve metnin özetini çıkarabilmek için anahtar sözcükler önemlidir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 194). Metindeki anahtar sözcükleri saptayabilmek için metnin tamamının anlaşılması gerekmektedir (Dilidüzgün, 2021: 78). En az metnin başlığı kadar önemli olan anahtar sözcükler sayesinde metnin içeriği ile alakalı önemli bilgilere ulaşılabilir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 194).

1.3.2.5. İçerik Şeması

Metin yazarı aktarmak istediği düşüncelerini anlamsal ve mantıksal bir zemine oturtarak karşı tarafa iletir zira metinlerin yapısal, anlamsal ve işlevsel olarak karışık bir yapısı vardır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 195). Dilin imkânlarını kullanan yazar, metinde doğal bir sıralama oluşturur. Metin türünün farklılığı ise metnin içeriğindeki sıralamanın değişmesine yol açar. Bir haber metninde sonuç kısmı haberin başında hatta başlığında verilirken edebi metinlerde olayın sonuç kısmı metnin sonunda yer almaktadır (Dilidüzgün, 2021: 79).

1.3.2.6. Konu Değişimi Belirleyicileri

Metinde yer alan bir bölümün veya paragrafın farklılaşması metinde anlatılan konunun da farklılaştığını gösteren önemli bir işarettir (Dilidüzgün, 2021: 81). Kullanılan sözcüklere dikkat edilirse sözcüklerden yola çıkarak da metnin konusunun değiştiği fark edilebilir. Konunun değiştiğine işaret eden bazı önemli ipuçları vardır. Örneğin yaşanılan dünyanın değişimi, zamanın değişimi, mekânın değişimi, metne dâhil olan yeni kişiler, metinden çıkan eski kişilerin tekrardan metne dâhil olması, metinde sürdürülen bakış açısının değişmesi, metinde farklı sözdizimsel yapılara yer verilmesi gibi şeyler konunun değiştiğini bize haber verir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 205).

1.3.2.7. Konu Tümcesi/Ana Düşünce Tümcesi

Metnin yüzey yapısında görülmeyen büyük ölçekli önermeler, sözcüklerin, sözcük öbeklerinin veya tümcelerin yorumlanmasıyla ortaya çıkarılır. Büyük ölçekli yapıların ortaya çıkarılabilmesi için de metinler bu yapılara göndermede bulunurlar. Fakat aynı metinden her zaman aynı büyük ölçekli önermeler çıkmayabilir. Çünkü dil kullanıcıları işin içine kendi dünya görüşlerini ve kendi inançlarını katacaklardır. Bu farklılıkların oluşmaması için yazar metinde belli düzenekler kullanır. Bunların en bilineni ise metnin temel konusunun ne olduğunun açıkça belirtilmesidir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 215). Konu tümcesi adı verilen bu ifadelere metnin başı veya sonunda rastlanabileceği gibi metnin hemen hemen her yerinde de rastlanabilir. Metinde konu tümcesinin yazar tarafından açıkça verilmesi ile metin daha çabuk ve daha kolay anlaşılır böylece okur büyük ölçekli yapıyı kendisi çıkarmak zorunda kalmaz. Metinde büyük ölçekli önermeler giriş tümceleri, başlıklar, özet ifadeler, italik veya siyah yazılımlar ile altı çizili yazılımlara dikkat edilerek çıkarılabilir. Metindeki konu tümcesinin belirgin bir özelliği yoktur, sözcük, sözcük öbeği, tümce, ardışık tümce gibi çeşitli biçimlerde bulunabilir. Yazar metnin ana düşüncesini metnin her yerinde verebileceği gibi bazen vermeyip okuyucunun metnin bütününden hareketle bulmasını da isteyebilir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 215, 216).

1.3.2.8. Biçem

Yazar zihninde kurguladığı tasarımı dilin bütün imkânlarını kullanarak metne yansıtmaya gayret eder. Yazarın zihnindeki ile yansıttığı örtüşemediği gibi metni okuyanların da zihnindekiler tam olarak yazarın zihnindekiler ile aynı olmayacaktır

(Dilidüzgün, 2021: 81). Bu yüzden yazar, okuyucuların zihnindeki tasarım ile kendi zihnindeki tasarımı uyumlu hâle getirebilmek için mümkün olduğu kadar dilin iletişim yönünü en iyi şekilde kullanır. İşte burada işin içine yazarın biçemi devreye girer (Torusdağ ve Aydın, 2022: 219). Biçemin tanımını ise farklı şekillerde yapanlar olmuştur. Dijk' e göre biçem "aynı şeyi farklı yollardan söyleme" anlamına gelirken Todorov'un Veselovski'den aktardığına göre "biçemin üstünlüğü en az sözcük içine en fazla düşünceyi sığdırabilmesidir" (Dijk, 1988: 73 ve Todorov, 2010: 75'den akt. Torusdağ ve Aydın, 2022: 219). Yazar düşüncelerini okuyucuya eksiksiz ve doğru iletebilmek için dilsel yapıları farklı şekillerde de kullanarak kendine özgü bir biçim oluşturur ve bu biçim yazarın kendine özgü biçimi olur (Torusdağ ve Aydın, 2022: 220). Metinlerin farklı biçemsel özelliklerde olmasının sebebi metinlerin sözdizimsel ve anlamsal düzlemle ilgili yapılarının farklı olmasından ve kullanılan dil ile anlatıcı bakış açısı ve anlatım tutumunun değişmesinden dolayıdır (Dilidüzgün, 2021: 82).

1.3.2.8.1. Sözdizimsel Biçem Özellikleri

Yazarın metinde kullandığı sözcüklerin sıklıkları, bitmemiş tümcelere yer vermesi, devrik tümce kullanımı, soru veya ünlem tümceleri gibi birçok dilsel ögenin dizilişi metnin anlam ve işlevinin anlaşılmasını sağlayan biçemsel özelliklerdir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 221). Bu özellikler aynı zamanda yazarın üslubunu da ele verir.

1.3.2.8.2. Dilsel, Anlamsal Biçem Özellikleri

Metnin türüne göre seçilen duygu ve düşünceleri etkilemede kullanılan söz sanatları anlamsal biçem ile ilgili yapılardır. Metnin biçemsel değerini arttıran bu yapıların kullanımı sayesinde okuyucu imgesel bir dünyaya sokulur, böylece yazar dili bir amaç hâline getirir (Dilidüzgün, 2021: 83). Yazar burada farklı dilsel kullanımlara yer vererek metne yazınsal bir özellik kazandırır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 232).

1.3.2.8.3. Anlatıcı Bakış Açısı

Metinlerde öykü ve anlatma olarak iki anlatım biçimi vardır. Metin çözümlemelerinde anlatıcının bilinmesi önemlidir. Çünkü anlatıcı, olayları kendi görme biçimiyle anlatıyorsa okuyucu da olayları anlatıcının görme biçimine göre anlayacaktır bu yüzden anlatıcının bilinmesi metni anlamaya yardımcı olacaktır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 239). Metinlerde yazar ile anlatıcı ve okuyucu ile anlatılan ayrı kişilerdir. Yazar ve okur bu dünyaya ait iken anlatan ve anlatılan dil ile var olan

metinde görülen kişilerdir (Günay, 2007: 139). Buna göre metinlerde dört çeşit anlatıcı bakış açısı görülebilir. Birincisi hâkim bakış açısı veya ilahi bakış açısına göre anlatıcının her şeyi kontrol ettiği türdür. İkincisi ise kahraman bakış açılı birinci tekil anlatıcının yer aldığı ve anlatıcının anlatının kahramanlarından olduğu bakış açısıdır. Üçüncüsü ise gözlemci bakış açısı ile anlatıcının gözlemci durumunda olmasıdır. Son anlatıcı bakış açısı ise birçok bakış açısının aynı metinde beraber kullanımı ile oluşan karma bakış açısıdır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 239, 240).

1.3.2.9. Özet

Özet, metindeki önemli noktaların sözlü veya yazılı olarak kısa anlatımıdır (Dilidüzgün, 2021: 86). Özet çıkarmanın tek koşulu metni doğru anlamaktır aksi hâlde metinden bazı parçaların birleştirilmesiyle özet çıkarılamaz (Dilidüzgün, 2021: 86). Metni okuyan kişinin metni anlayıp anlamadığının en önemli ölçütü özetlemesidir. Özetleme asıl metnin içeriğine sadık kalarak metni yeniden yazma işi olarak da tanımlanabilir, böylece biçim olarak özgün bir özete ulaşılabilir (Günay, 2007: 133). Günay (2007: 133) iyi bir özet yapmanın aşamalarının şunlar olduğunu söyler:

I. İyi bir özet için metnin doğru anlaşılması şarttır. Metnin doğru anlaşılmaması yapılan özetin de anlaşılmamasını sağlar. Özetleme yapan kişiye göre metindeki önemli kısımların alınıp özet içerisine konulması ve bu kısımların okuyucu tarafından da anlaşılmasını beklemek doğru değildir.
II. Metindeki temel düşünceleri saptamak önemlidir. Böylece bu temel düşüncelerden hareketle örnekler verilip açıklamalar yaparak metin anlaşılır hâle getirilir.
III. Metindeki önemli kısımların hepsinin özet içerisinde verilmesi için her kesitten düşüncelerin ortaya çıkarılması gerekir. Bu düşünceler özet yapanın kendi tümceleri ile kurulmalıdır.
IV. Metnin yazarının yetkinliği de önemlidir. Metin yazarı metni sağlam bir yapı içerisinde yazmışsa özetleme yapacak olanın da işi kolay olacaktır. Aksi hâlde özetleme yapan kişi özetinde metindeki dokuma hatalarını gidermek zorunda kalacaktır.
V. Özetleme yapmadan önce metinde anlatılan düşüncelerin oranlamasını yapıp bu oranları özette de korumak gerekir.

VI. Özette metindeki dolaysız anlatımlara özellikle sorulara yer verilmez. Bu tür yapılar varsa özette bunlar dolaylı olarak verilir.

VII. Özet yapan kişi kendi özgün biçimini oluşturur ve metinden çok fazla alıntı yapmaz.

VIII. Özet yapan kişi özetini yaptığı metnin yazarına sadık kalır ve özete kendi öznelliğini katmaz.

IX. Özette anlatılanlar yazarın ağzından verilir.

1.3.2.10. Sonuç Tümcesi

Sonuç tümceleri metnin toparlandığı, metnin değerlendirmesinin yapılıp kısaca özetlendiği bölümlerdir. Bu kısımda yazar okuyucuyu harekete geçirerek okuyucunun eylemlerinde ya da zihninde birtakım değişiklikler yapmasını amaçlar. Metnin sonuç tümcesini yazmak metne başlık vermek kadar zordur (Dilidüzgün, 2021: 87).

1.3.2.11. Motif/İzlek

Metinler yazarların yüzey yapıda söyledikleri ve derin yapıda söylemek istedikleri ile ikili biçimde oluşturulurlar. Derin yapıda verilmek istenen metnin izleğidir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 248). Daha basit tanımıyla izlek, metnin ne anlatmak istediğiyle ilgilidir. Bir metinde birden fazla izlek bulunabilir. Motif ise izleğin alt birimidir. Motifler izlekleri oluşturur. Örneğin çiçek izleğinin motifleri gül, karanfil, gonca, papatya, vb. olabilir. İzlek ve motif yalnızca sözcüklerin uyumu ile değil anlamsal açıdan hatta bir şiirde ses birlikleri açısından da izlek ve motif oluşturulabilir (Günay, 2007: 89-91).

1.3.3. Üst Yapı

Metnin üstyapısı, metnin şeması demektir (Dilidüzgün, 2021: 87). Sözcüksel ve dilbilgisel bağlar metnin küçük yapısını, metnin anlamının saklı olduğu derin yapı, metnin büyük yapısını, metnin türüne ait özelliklerin verildiği yapı ise metnin üstyapısını meydana getirir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 251). Her metin türünün değişmez bir şeması dolayısıyla bir üstyapısı vardır. Büyük ölçekli yapı ile üstyapı birbirine benzetilse de birbirinden farklıdır. Büyük ölçekli yapı metnin içeriğine ait bilgi verirken üstyapı metnin formuyla alakalı bilgiler verir. İster metin olsun ister söylem hepsinin değişmez belirli bir formu dolayısıyla belirli bir üstyapısı vardır. Örneğin iki kişi arasındaki bir telefon konuşması ‘merhaba’ şeklinde başlayan ve ‘hoşçakal’ şeklinde sonlanan bir diyaloğa sahiptir. Metindeki büyük ölçekli yapıların

belirlenmesiyle metnin içeriğine dair birtakım değişmez taslaklar ortaya çıkarılır. Bu taslaklar sayesinde metnin şematik formu olan üstyapı oluşur. Metnin anlam yönünü ortaya koyan büyük ölçekli önermeler metnin şemasını da ortaya çıkarmaya yardım ederler. Örneğin bir hikâyenin giriş kısmındaki yer, zaman, kişiler, vs. hikâyenin kurma bölümünü oluştururken hikâyede karşılaşılan durumların çözümü hikâyenin düğüm bölümünü meydana getirecektir. Metnin türü, alt başlıkları gibi yüzeysel yapılar da metnin formuna dair önemli bilgiler verebilir. Metinlerin kendine özgü bazı yapıları da metin türünün kategorisini belirlemede yardımcı olur. Okuyucular anlatı metinlerinin yapısına aşina oldukları için resmi biçimde yazılmış bir metni bile bazen anlatı metninin üstyapısına koyabilmektedirler. Çünkü okuyucular anlatı metinlerine küçüklükten itibaren aşinadır fakat diğer metin türleri daha çok özel bir çaba gerektirir. Büyük ölçekli yapılar üstyapı özellikleri dikkate alınarak oluşturulurlar, bu sebeple metnin üstyapısı ile metnin büyük ölçekli önermeleri arasında sıkı ilişkiler vardır. Bundan dolayı metin türüne özgü bilgilerin verilmesi gerekmektedir. Örneğin resmi yazılarda metin türünün üstyapı kategorisini belirtmek için ad, adres, tarih gibi bazı sorulara yer verilir (Dilidüzgün, 2021: 87, 88, 89).

1.3.3.1. Yapı ve İletişim İşlevleri Bağlamında Metin Türleri

Metinler belirli iletişim amaçları doğrultusunda üretildiği gibi sosyal bağlamlara bağlı olarak da bazı yapısal özellikler göstermektedir. Metinlerin gösterdiği bu özellikler onların ait olduğu metin türünün özelliklerini vermekte olup belirli bir metin türü altında incelemeyi gerektirmektedir. Metin türlerini birbirinden ayıran işlevsel ve dilsel özelliklerin belirlenmesine karşılık doğru ve eksiksiz bir sınıflandırma henüz yapılamamıştır. Her dilbilimci kendisinin belirlediği metin özelliklerinden yola çıkarak bir sınıflandırmaya gitmiştir (Dilidüzgün, 2021: 93, 94). Örneğin Longacre'ye göre metin türleri 'anlatıcı, açıklayıcı, işlemci, teşvik edici' olarak dört türdür (Biber, 1989: 3'den akt. Dilidüzgün, 2021: 94). Faigley ve Meyer ise 'anlatı, betimleme, açıklama ve kanıtlama' olarak bir sınıflandırmada bulunmuşlardır (Lee, 2001: 41'den akt. Dilidüzgün, 2021: 94). Metin tiplerini birbirinden ayıran dilsel özellikleri bulmaya çalışan Biber (1989), metinlerin sözdizimsel ve sözcüksel özelliklerinden yola çıkarak bir sınıflandırma yapmak istemiştir. Bu çalışmalar yapılırken dilbilimcilerin kullandıkları metin türü ve metin tipi kavramlarının bazen karıştırıldığı da görülmüştür. Knapp ve Watkins metin işlevlerini metin türü altında değerlendirirken Beaugrande ve Dressler gibi Biber,

Paltridge gibi dilbilimciler ise aynı kavrama metin tipi adını vermişlerdir (Dilidüzgün, 2021: 94, 95). Biber metin türününün dil kullanıcıları tarafından ayırt edilebilen metin sınıflamaları olduğunu söylemiştir (Biber 1989: 5'den akt. Dilidüzgün, 2021: 95). Romanlar, gazete haberleri, makaleler, vb. form özelliklerine göre yapılan sınıflandırmalardır. Aynı metin türleri arasında da birtakım ayrılıklardan doğan farklılıkların olduğunu söyleyen Biber, bu farklılıkların farklı metin tiplerini meydana getirdiğini söylemiştir (Dilidüzgün, 2021: 95). Örneğin gazete haberleri 'bilgi iletici metin türü' altında değerlendirilmektedir bu türün altındaki metinler farklı söylemsel özelliklerine bakılarak tiplere ayrılabilmektedir. Dilsel farklılıklardan dolayı aynı tür içindeki metinler farklı metin tiplerini oluşturmaktadır (Dilidüzgün, 2021: 95). Yapı ve işlevlerine göre metin türleri aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 3. Yapı ve İşlevleri Bağlamında Metin Türleri (Dilidüzgün, 2021: 109)

1.3.3.1.1. Betimsel Metin

Betimsel metin türünde yazar, okuyucunun kendi çabalarıyla ulaşamayacağı fakat hayalini kurabileceği bir nesneyi tüm ayrıntılarıyla gözler önüne serer (Doğan, 2007: 240). Bir bakıma yazar, okuyucunun göremediğini anlatmaya, aktarmaya çalışır (Dilidüzgün, 2021: 98). ‘‘Betimlemek, bir bakıma kalabalık içinden seçip yakına getirmektir’’ (Günay, 2007: 240). Bu metin türünde betimleme işlemi genelden özele gidilerek yapılır ve nesnenin özellikleri belirli bir düzen içerisinde verilir. Betimlenen nesnenin nitelikleri, nesneye dair örnekler ile ayrıntılı tanımlar betimsel metin türünün en belirgin yapısını oluşturur. Betimsel metin için *romanlar, öyküler, masallar, reklamlar, turist rehberleri,* vb. örnek verilebilir (Dilidüzgün, 2021: 98-99).

1.3.3.1.2. Anlatısal Metin

Anlatı metinleri, anlatıcının olayları, zaman ve mekân gözeterek belirli bir düzene göre anlattığı metinlerdir (Günay, 2007: 231). Bu tür metinlerde anlatıcı kişisel deneyimleri hakkında bilgiler verir. Bu metinlerde sebep, sonuç, zaman ilişkileri, vb. ögeler belirgin şekilde kendisini hissettirir. Anlatı metinleri konum bilgisinin verilmesiyle başlar. Burada yazar, kısaca yer, zaman, kahramanlar, anlatılan olayın önbilgisi gibi metni hazırlayan durum hakkında bilgiler verir. Konum bilgisinden sonra metnin düğüm bölümü verilerek metindeki problem anlatılır. Daha sonra çözüm bölümünde problemin çözümüne ilişkin bilgilere geçilir. Metinde anlatılan olayın tartışıldığı kısım ise değerlendirme bölümüdür. Son olarak ders bölümünde metinde anlatılan olayın gerçek yaşamdaki yansımalarına yer verilir. *Roman, öykü, şiir, fıkra, sinema, çizgi film*, vb. metinler anlatısal metne örnektir (Dilidüzgün, 2021: 99-101).

1.3.3.1.3. Açıklayıcı Metin

Açıklayıcı veya bilgi verici metin olarak da bilinen bu metin türü okuyucu göz önünde bulundurularak ona bilmediği veya eksik olduğu konularda bilgiler verir. Açıklayıcı metinlerde diğer metinlerden farklı olarak açıklama ve tanımlamaların fazla kullanılması bu metinlerin bilimsellik yönünü öne çıkarmıştır. Açıklayıcı metinleri okuyanların bu metinlerden beklentisi kendilerine var olandan farklı olarak yeni bir şey öğretmesi veya var olan bilginin yerine yenisini koymasıdır. *Okul kitapları, dini bilgilerin yer aldığı kitaplar, öğüt kitapları, felsefe kitapları*, vb. açıklayıcı ya da bilgi verici metin türüne örnek verilebilir (Günay, 2007: 341-343).

1.3.3.1.4. Kanıtlayıcı Metin

Kanıtlayıcı metinler bir önermeyi savunmak veya reddetmek için yazılan metinlerdir. Bu metinlerin yazarları okuyuculara kendi inandıklarını inandırmak veya onların inançlarını değiştirmek maksadıyla kanıtlama yoluna giderler. Bunun için yazarlar bu metinlerde 'planlı söylem' yapısını kullanarak okuyucuyu ikna etmeye çalışırlar. Kanıtlayıcı metinlerdeki anlatım şekli ve kullanılan sözcükler savunulan düşünce olumlu ise olumlu yan anlamlar, olumsuz ise buna paralel olarak olumsuz yan anlamlara yer verilir. Kanıtlayıcı metinler tartışma konusunun verildiği önerme ve sonuç bölümleri üstyapısı ile başlayıp yazarın inandığı ve inandırmaya çalıştığı gerçekler bölümü ile devam eder. Gerçeklerin bir sonucu diyebileceğimiz güvence bölümünde ise yazar üstü kapalı bir üslup kullanır ve bu üslubu koruyabilmek için de destek denilen bölümde birtakım inandırıcı ifadelere yer verir (Dilidüzgün, 2021: 101-102).

1.3.3.1.5. Çağrı İşlevli Metin

Bu metinler okuyucuyu harekete geçirmek okuyucuda davranış değişikliği oluşturmak maksadıyla yazılan metinlerdir. Siyasi alanda yazılan propaganda metinleri bunun en tipik örneğidir. Çağrısal metinler okuyucuda etki oluşturmak için bilgi verici nitelikte olacağı gibi öznel yargıların yer aldığı niteliksiz türde de olabilir. Bu metin türüne uygun olarak eylemler mastar halinde kullanıldığı gibi diğer sözcüklerin seçiminde de okuyucuyu yönlendirecek sözcüklere yer verilmeye özen gösterilir (Dilidüzgün, 2021: 107).

1.3.4. Kullanıcı Merkezli Ölçütler

1.3.4.1. Amaçlılık

Yazarın metni yazma amacını gösteren bir ölçüttür. Yazar metni oluştururken belirli bir çerçeve dâhilinde oluşturarak metindeki fikirlerini açıkça gösterir, böylece hem yazarın metni yazma amacı anlaşılır hem de metne akıcılık kazandırılmış olur. Böyle bir ölçütün kullanılmaması durumundaysa yazarın amacını, metni neden kaleme aldığını anlayamadığımız gibi metin de anlaşılmaz olur. Metinler farklı amaçlar doğrultusunda yazıldığı için yazarın amacına bağlı olarak bir metin bilgi vermek, bir olayı hikâye etmek gibi farklı amaçlarla yazılabilir. Örneğin bilimsel bir yazıda yazarın amacı okuyucuya bilgi vermek olduğu için kullanılan sözcükler de bu amaca uygun olarak seçilir (Aşkın Balcı, 2018: 165-167).

1.3.4.2. Bilgisellik

Bilgisellik ölçütü metnin bilgi içeriğini gösteren ve bu bilginin incelenmesi noktasında uğraş veren çalışma alanıdır (Aşkın Balcı, 2018: 169). Metnin metinsellik değerini arttıran yeni bilgilere yer vermesidir (Uzun, 2017: 185). Bundan dolayı metnin bilgisellik ölçütü metnin okunurluğunu etkileyen önemli bir ölçüttür. Metinde yeni bilgilere ne kadar yer verileceği ise yazarın insiyatifinde olan bir durumdur. Yeni bilginin azlığı metni sıkıcı hâle getireceği gibi çok fazla yeni bilgiye yer verilmesi ise metne sürükleyicilik katacaktır. Okur için her yeni bilginin çözümlenmesi bu ölçütün temel uğraş alanıdır (Aşkın Balcı, 2018: 169-170).

1.3.4.3. Kabul Edilebilirlik

Metne anlamını veren yalnızca kendi içerisindeki tutarlılığı değildir. Her metnin ortaya çıktığı bir mekân, zaman ve kültür vardır. Bu unsurlar her ne kadar dış etkenler gibi görünse de okuyucu tarafından metnin kabul edilebilirliğine katkı sağlarlar (Günay, 2007: 130-131). Kısacası bu ölçütte okuyucunun metni benimsemesi ve kabul etmesi önemlidir. Metin yazarları ile okuyucuların dünya görüşleri birbirlerinden farklı olduğu için kabul edilebilirlik ölçütü yerel bir değere sahiptir. Metin bağlamı, düşüncelerin ve tümcelerin sıralanışı gibi unsurların bütünü metnin kabul edilebilirliğini sağlar (Aşkın Balcı, 2018: 176-179).

1.3.4.4. Durumsallık

Metin alıcısı ile vericisinin durumlarının tespitini yapan bu ölçüt metindeki bağlamı ortaya koymaya çalışır. Metindeki bağlamı belirleyen faktörler ise sosyal, kültürel, kişisel olarak değişkenlik gösterir. Bağlamı belirleyen bu faktörler metindeki zaman ve mekân unsurlarıyla birleşerek yeni bir iletişim durumunu oluştururlar bu da durumsallığın oluşmasını sağlar (Aşkın Balcı, 2018: 167-168).

1.3.4.5. Metinlerarasılık

Metinlerarasılık, bir metnin başka metin ya da metinlerle olan ilişkisine dayanan bir kavramdır (Günay, 2007: 211). Bir metnin yazılırken kendisinden önce, sonra veya aynı zamanda yazılmış metinlerle olan ilişkisi olduğu düşüncesinden hareketle bu kavram geliştirilmiştir. Metinlerarasılık kavramını 1960'lı yıllarda ilk kez Kristeva kullanmış ve Kristeva, bir metnin başka bir metinden etkilenmeden oluşamayacağı düşüncesini savunmuştur (Aşkın Balcı, 2018: 179). Her metin, yazılırken az ya da çok bir başka metinden etkilenir. Bu etkilenme daha çok izlek ya

da biçem yönünden karşımıza çıkar ve okuyucu da bunun farkına varır (Günay, 2007: 211).

İKİNCİ BÖLÜM

HABER METİNLERİ

2.1.Haber Nedir?

Haberin ne olduğu ve tanımının nasıl yapılacağı konusunda şimdiye kadar birçok görüş ileriye sürülmüştür. Fakat henüz haber kavramını ifade edebilecek ortak bir tanıma ulaşılamamıştır. "İlk yapılan haber tanımlamaları arasında 'olan her şey haberdir', 'dün bilmediğimiz haberdir', 'insanların üzerinde konuştuğu haberdir', 'haber okuyucuların öğrenmek istedikleridir' şeklindeki tanımlar yer almıştır" (Tokgöz, 1994: 127). Yapılan tanımlardan da anlaşıldığı gibi haber, kamuoyu oluşturmak için çok önemlidir (Koşumcu, 2023: 819). Bir tanım içermese de "haber kavramı esasında iki bakış açısı altında ele alınabilir. Birincisi, okuyucular için yeni ve önemli olan her şey haberdir. İkincisi ise, gazetecilikte belli bir metin türünün adıdır" (Yıldız, 2000: 31). ABD'de çıkarılmaya başlanan gazetecilik kitaplarında eski tanımlara yenileri eklenmiştir. "Bunlar arasında yer alan bazıları anılmaya değerdir.

I. Haber, zamana uygun her şeydir.
II. Zamana uygun rapor haberdir.
III. Haber, bir olayın raporudur.

Bu tanımların yanında yaygın ölçüde kullanılan iki tanım daha bulunmaktadır.

I. Haber, acele kaleme alınmış edebiyattır.
II. Haber, yarının tarihidir."

Yapılan bu tanımlardan başka gazetecilik kitaplarında yer alan ve üzerinde uzlaşılan bir tanım da şudur: "Haber insanları ilgilendirecek, zamanlı olan bir fikrin, olayın veya sorunun özetidir." Yapılan tanımlara bakıldığında her tanım haberin farklı bir yönünü öne çıkarmakla birlikte kapsayıcı bir tanım yapılamamıştır. Amerikalı sosyolog Robert B. Park, haberle bilgi alışverişi ve bilme arasındaki ilişkiyi göstermek için haberi bilginin bir türü olarak sınıflamıştır. Diğer bir Amerikalı sosyolog William James ise insanların bilgi sahibi olmasının iki yolu olduğunu söylemiştir.

I. Malûmattar olmak
II. Aşina olmak

William James'in yaptığı bu ayrımdan yola çıkan Robert B. Park, "hemen hemen bütün haberlerin, izleyiciler bakımından belirli zaman süresi içinde aşina olunan

bilgiler olarak tanımlanmasının yerinde olacağı görüşündedir." Bu ayrıma göre "aşina olduklarımızı kişisel deneyim algılamalarımız sonucu kazanırken, malûmattar olduklarımızı resmi öğretim ve sistematik araştırmalar sonucu elde ederiz." Haberin kendi içindeki ayrımını bu şekilde veren Park bu değerlendirmesinden yola çıkarak şu tanımı vermiştir: "Haber, sistematik bir malûmat değildir. Bununla beraber, haber o haberle ilgilenen kişilere ulaşana kadar haber olarak kalır. Bu niteliği ise haberin temel niteliğidir." (Tokgöz, 1994: 127-130).

2.1.1. Haberin Metinleştirilmesi

2.1.1.1. Haberde Üslup ve Önemi

Haberciliğin temel ilkeleri ve gerekleri haberin üslubunu belirler. "Genelde sadelik, kesinlik, canlılık, doğrudan doğruya oluş, konu üzerinde durma, orijinallik, açıklık, özü verme ve doğruluk haberin üslubunda yer alırlar." Haber üslubunun iyi olması dilin doğru kullanımı ile yakından ilgilidir. "Daha doğrusu üslup, Türkçenin iyi ve doğru olarak kullanılmasıdır. Türkçenin doğru ve iyi olarak kullanılmasından kasıt, isimlerin, fiillerin (yüklemlerin), tümleçlerin yerli yerinde olması, kullanılacak zarfların, sıfatların iyi seçilmesidir." Çok fazla sıfat ve zarf kullanılması haberi karmaşık hâle getirdiğinden dolayı metinde kullanımına dikkat edilir. Sıfat ve zarf kullanımından daha önemli olan ve haberin asıl üslubunu belirleyen eylemlerdir. Özellikle metinde farklı tümcelerde farklı eylem zamanlarının kullanılması haberin üslubunu tamamen bozar. Bu yüzden haber metni yazarları eylem ve zaman uyumuna özen göstermelidir (Tokgöz, 1994: 177-178).

2.1.1.1.1. Ünvanların, Adların Doğru Olarak Belirtilmesi

Habere konu olan kişilerin adları ve ünvanlarının doğru olarak gösterilmesi hem haberde doğruluk için hem de bu metinlerin muhatapları için olmazsa olmaz kuraldır (Tokgöz, 1994: 179).

2.1.1.1.1.1. Yazım (İmlâ), Noktalama ve Kısaltmalar

Haber metinleri için haberin doğruluğu kadar önemli olan bir başka unsur metinlerde doğru yazım kullanmaktır. Okuyuculara bilginin doğru şekilde iletilmesi için yazıma mutlak olarak dikkat edilmelidir. Bu metinleri yazan kişiler daima Yazım Kılavuzu ile Türkçe Sözlüğe başvurmalıdırlar. Haber tümcelerinin birbirinden ayrılması, tümcenin öneminin vurgulanması gibi nedenlerle noktalamaya özen gösterilmelidir. Aynı şekilde bilhassa gazetelerin kısaltma kullanmaktan kaçınması

gerekmektedir. Çünkü gündelik hayatta çok fazla karşılaşılmayan kısaltmalar okuyucuların yanlış anlamlar çıkarmasına neden olabilmektedir (Tokgöz, 1994: 179, 180).

2.1.1.1.1.2. Haberin Metinleştirilmesinde Dikkat Edilmesi Gerekenler

I. Haber metinlerinde fazla kelime kullanmamaya özen gösterilmelidir. Aynı şekilde çok fazla zarf ve bağlaç kullanılmamalıdır.

II. Sözcük seçimine dikkat edilmelidir. Anlaşılması zor veya farklı anlamlara gelecek sözcükler kullanılmamalıdır. Kısa ve öz anlatıma başvurulmalıdır.

III. Verilen habere gazeteci kendi düşüncelerini dâhil etmemelidir.

IV. Haberde yer alan şahıslar ayrıntılı olarak tanıtılmalıdır.

V. Haber kaynağı doğru şekilde belirtilmelidir (Tokgöz, 1994: 180).

2.1.2. Haber Metni Türleri

Haberleri sınıflandırma bakımından gazeteciler ile dilbilimcilerin yaptıkları sınıflandırmalar farklılık göstermektedir. Bunun sebebi ise "gazeteciler söz konusu sınıflandırma ölçütlerini uygulamada yerine göre değiştirirlerken, dilbilimciler ölçütlerine sonuna kadar sadık kalmaktadırlar. Örneğin gazeteciler haber ve yorum ayrımını yaparlarken bu iki türü birbirinden ayıran özellik için haberlerin tarafsız, nesnel olması, buna karşılık ise yorumun tamamen öznel bir tavırla yazılması ve yazarın kişisel fikrini yansıtması ayrımını ileri sürmektedirler" (Burger, 1990: 331'den akt. Yıldız, 2000: 21). Bundan dolayı gazetecilik alanında metin türlerinin ayrımına dikkat edilmezken dilbilim alanında yapılan çalışmalarda haber metinlerinin şeması ve metinlerin birbirinden ayrılan yanları ortaya konmaktadır. "Araştırmacılar, gazetecilerin yaptıkları metin türü sınıflandırmalarının tamamen yanlış olmadığını, ancak uygulamada ortaya çıkan çeşitlilik ve değişiklik yüzünden zor olduğunu ve bu yüzden de bu sınıflandırmaların dayandığı ölçütleri tam olarak yakalamanın mümkün olmadığını belirtmektedirler." Gazetecilik alanında yapılan haber metni sınıflamalarında haber metninin içeriği kadar metni oluşturan dış faktörler de göz önüne alınmaktadır. Bir metni tanımanın ilk ölçütünün ise 'ön sinyaller' olarak adlandırılan bilgiler olduğunu söylerler. Bu ön sinyaller sayesinde okuyucu, nasıl bir metinle karşı karşıya olduğunu anlayacak ve metinden ne anlaması gerektiğine dair bir çıkarımda bulunabilecektir. Metnin başlığı ve baskı tekniği okuyucuya ön sinyalleri

vermektedir. Örneğin okuyucu metnin bilgilendirici bir metin mi yoksa fikir ağırlıklı bir metin mi olduğunu bu ön sinyaller sayesinde anlayabilmektedir. Fakat bu ön sinyaller her zaman işe yaramamakta ve metni belli bir türün içine dâhil etmekte yeterli olmamaktadır. "Gazetecilikte metinlerin değişik türlere ayrılmasındaki amaç, ilk önce metinlerin oluşmasındaki bazı değişmez özelliklerin tespit edilmesi, daha sonra ise bunların medya bağlamındaki işlevleri ve üsluplarındaki özellikleri belirlemektir. Lüger kendisinden önceki araştırmaları da göz önüne alarak, yazılı basında 5 ayrı metin grubu tespit etmiş ve her grubu kendi içinde yine değişik türlere ayırmıştır" (Yıldız, 2000: 21-29).

I. Okuyucunun ilgisini çekmeye ve etkilemeye yönelik metinler: Bu tür metinlerde okuyucunun dikkatini ve ilgisini kazanmak için özel yöntemler ve görsel araçlar kullanılmaktadır (Yıldız, 2000: 21-29).

II. Bilgi ağırlıklı metinler (haber, röportaj, ...): Bu metinlerle amaçlanan "gerçeklerin aktarılması ve bir konu ya da genelde geride kalmış bir olay hakkında bilgi vermektir. Burada vurgulanan, verilen bilgilerin gerçekliğidir, yoksa bunların değerlendirilmesi ya da daha geniş bağlamlarda ele alınması değildir" (Lüger, 1983: 58'den akt. Yıldız, 2000: 29).

III. Fikir ağırlıklı metinler (yorum, eleştiri, mülakat, ...): "Bu metinlerdeki amaç bir konunun değerlendirilmesi, kişisel düşüncenin aktarılması ya da kişiler yahut olaylar hakkındaki belirli duygusal tepkilerin ifade edilmesidir" (Lüger, 1983: 59'dan akt. Yıldız, 2000: 29).

IV. Yönlendirici metinler: "Bu tür metinlerde normalde bir bakış açısının ya da görüşün kabul ettirilmesine çalışılır" (Lüger, 1983: 59'dan akt. Yıldız, 2000: 29).

V. Talimat verici metinler (kullanım talimatları, nasihatler, tavsiyeler, ...): "Bu metinlerin hedefi, alıcı açısından olumsuz, eksik ya da problemli bir durumun iyileştirilmesi ya da ortadan kaldırılmasıyla ilgili bilgiler sunmaktır." Bu metin türlerine dâhil edilmeyen çizgi roman, karikatür, tablo gibi türler görsel ağırlıkta olduğu için metin türü sayılmamış ve burada sıralanan türler gazete metinlerinin kapsamını oluşturmuştur (Yıldız, 2000: 30).

Niteliklerine göre sınıflandırılan haberlerin genel başlıkları ise şunlardır:

I. "Genel haberler: özellikle konuları itibariyle her zaman ortaya çıkan haberlerdir.

II. Basit haberler: konulu haberlerdir. Muhabirler bu tür haberleri fazla yorumlamaya gitmeden yazabilirler.

III. Karmaşık haberler: muhabirlerin konu hakkında temel bilgi toplamasını, haberde yorum yapmasını zorunlu kılarlar.

IV. Özel konulu haberler: fazlasıyla özel uzmanlık isteyen haberlerdir. Muhabir için yorum mutlak zorunludur."

Nitelikleri bakımından sınıflandırılan haber türleri konuları bakımından da sınıflandırılmıştır.

"Genel haberler kendi arasında üçe ayrılmaktadır:

I. Kısa kişi haberleri,

II. Konuşmalar, mülakatlar, yayınlar,

III. Toplantılar, törenler.

Basit haberleri genelde dört kümede toplamak mümkündür:

I. Ölüm, hastalık, cenaze haberleri,

II. Yangın, kaza, sel, deprem haberleri

III. Mevsim ve hava durumu ile ilgili haberler

IV. Cinayet haberleri.

Karmaşık haberler yönünden verilen sınıflamada şunlar yer almaktadır:

I. Mahkemeler, duruşmalar, davalar,

II. Hükümet, politika,

III. İş, endüstri, tarım, çalışma yaşantısı,

IV. Eğitim, araştırma, bilim, uzay, deniz,

V. Din, felsefe ve benzeri.

Özel konulu haberler adı üstünde, çeşitli konulu haberleri içine alan bir sınıflamayla verilmektedir:

I. Sosyete-kadın,

II. Spor,

III. Edebiyat, güzel sanatlar, eleştiri,

IV. Makale, imzalı sütunlar, köşeler" (Tokgöz, 1994: 133-135)

2.1.3. Haberin Metinsellik Özellikleri

Haber metinleri (%83,2), yorum metinleri (%12,5) oranla gazetelerde en çok kullanılan metin türleridir. %83,2 oranındaki bu haber metinlerinin konularını ise siyaset, ekonomi, kültür/sanat, suça yönelik olaylar/sansasyon ve diğerleri oluşturmaktadır (Yıldız, 2000: 9). Dijk 'haber' kavramını üç farklı şekilde ele almıştır. "1. Olaylar ya da insanlarla ilgili yeni bilgi, 2. Haberlerin sunulduğu bir program türü, 3. radyoda, televizyonda ya da gazetede son zamanlarda olan olaylarla ilgili yeni bilgilerin verildiği metin ya da söylem." Bu tanımlardan hareketle Dijk haber metinlerini üçüncü tanımdan yola çıkarak açıklayıcı veya bilgi iletici metin türü olarak belirlemiştir. Haber metinleri kamuya yönelik bilgi veren metinler olduğu için bilinen metin türlerinden ayrılır. Bu yönüyle haber metinleri yukarıdan aşağıya, ilgiliden ilgisize şeklinde bir hiyerarşiye sahiptir (Dijk, 1988: 4'den akt. Dilidüzgün, 2021: 237). La Roche ve Reumann gibi dilbilimciler 'önemli haber' ve 'sıradan haber' şeklinde bir ayrımda bulunmuşlardır (La Roche, 1975: 89 ve Reumann, 1989, 134'den akt. Yıldız, 2000: 33). Önemli haberler giriş ağırlıklı metinlerdir. Önemli ya da yeni olan bilgi haber metninin başında verilir (Yıldız, 2000: 238).

2.1.4. Haber Metinlerinin Biçemsel Özellikleri

Haber metinlerinde yazarın okuyucuyla bir diyaloğu yoktur. Bu yüzden yazar 'sen' veya 'siz' gibi kullanımlardan kaçınır. Aynı şekilde bu metnin yazarları bir kurumu temsil ettikleri için 'ben' şeklinde bir kullanımdan da kaçınırlar (Dilidüzgün, 2021: 239). Haber metinlerinde kullanılan dilbilgisel zaman ise 1982 yılına kadar miş'li geçmiş zaman, 1982'den sonra da di'li geçmiş zamanla birlikte şimdiki zamanın hikâyesi şeklinde kullanılmıştır (Tokgöz, 1994: 179). Haber metninin manşetinde ise %71,1 oranında fiil zamanı kullanılmazken çok az bir oranda şimdiki zaman ve geniş zaman kullanımı dikkat çeker (Yıldız, 2000: 121).

2.1.5. Haber Metinlerinin İçeriksel Özellikleri

Haber metinlerinde verilmek istenen bilgi doğrudan girişte verilir. Böylece metin genelden özele ya da önemliden önemsize şeklinde ilerler. Metnin tamamı yerine özellikle giriş kısmını okuyan okuyucu metnin bütünü hakkında bilgi sahibi olabilir. "Haber konuları, ulusal ve uluslararası politika, silahlı kuvvetler, sosyal hayat,

şiddet, afetler, spor, sanat, bilim ve ilgi alanları ile sınırlı olduğu gibi sözcüklerin kullanımı ve anlamları da bu konulara göre sınırlanır ve belirlenir" (Dilidüzgün, 2021: 240).

2.1.6. Özet; Ana Başlık ve Alt Başlık

Haber metinlerinin başlıkları haberin özeti niteliğindedirler. Başlıklar gazeteler tarafından öznel olarak oluşturulur. Bu yüzden kurallı bir dil kullanımı yerine daha esnek ve sapmaların olduğu bir dil kullanımı tercih edilir. Başlıklar için eksik tümce kullanımı veya eylemsiz olması yadırganmaz (Dilidüzgün, 2021: 241).

2.1.7. Kesinlik ve Haberler

Bir haber için açıklık ve sadelik kadar bir başka önemli özelliği kesinlik içermesidir. Kesinlik haberin inandırıcılığını arttırdığı gibi haberin anlaşılmasına da katkıda bulunur. Haberde kesinlik sayesinde gelişigüzel ifadelerden de kaçınılmış ve gereksiz tekrara da düşülmemiş olur (Tokgöz, 1994: 55-56).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA

3.1. Spor Haber Metinlerinin Metindilbilimsel İncelemesi

3.1.1. Yeni Şafak Gazetesi Spor Yazarları Ergin Aslan'ın "Kararı Birlikte Verelim[1]" Başlıklı Yazısı İle Erdal Hoş'un "Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği[2]" Başlıklı Yazısının Metindilbilimsel İncelemesi

3.1.1.1. Küçük Ölçekli Yapı/Bağlaşıklık Çözümlemesi

3.1.1.1.1. Sözcüksel Bağlaşıklık

3.1.1.1.1.1. Yineleme

3.1.1.1.1.2. Aynı Sözcük Kullanılarak Yapılan Yinelemeler

Kararı Birlikte Verelim

"Sezon sözcüğü 6, 'şampiyonluk' sözcüğü 12, 'başarı' sözcüğü 7, 'teknik adam' sözcüğü 5, 'başkan' sözcüğü 7 kez yinelenmiştir."

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Galatasaray sözcüğü 7, 'Okan Hoca' sözcüğü 5, 'başarı' sözcüğü 5, 'başarısızlık' sözcüğü 3, 'şampiyonluk' sözcüğü 4, 'futbol' sözcüğü 4, 'Fenerbahçe' sözcüğü 4 kez yinelenmiştir."

3.1.1.1.1.3. Eş Anlamlı, Yakın Anlamlı, ya da Zıt Anlamlı Sözcüklerle Yapılan Yinelemeler

Zıt Anlamlı Sözcükler:

Kararı Birlikte Verelim

"Eğri, doğru', 'başarı, başarısızlık', 'sağlıklı, sağlıksız', 'geçen sezon, ertesi sene', 'barış, kavga."

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Başarılı, başarısız', 'soru, cevap', 'kazanmak, kaybetmek', 'değerli, değersiz, 'geçtiğimiz sene, bu sene."

Yakın Anlamlı Sözcükler:

Kararı Birlikte Verelim

“Taraftar, tribün’, ‘zaman, süre’, ‘teknik direktör, teknik adam’, ‘altyapı, öz kaynak’, ‘kavga, dövüş’, ‘yıl, sene’, ‘hamle, strateji’, ‘yol, rota.”

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

“Taraftar, futbolsever, ‘beğenisini toplamak, takdirini toplamak’, ‘tamamlamak, bitirmek’, ‘kaybetmek, mağlup olmak.”

3.1.1.1.1.4. Üst Terim/ Alt Terim İlişkili Sözcük Kullanarak Yapılan Yineleme

Kararı Birlikte Verelim

“Takım üst terimi ‘kadro’ alt terimiyle; ‘camia’ üst terimi ‘kulüp’ alt terimiyle; ‘oyuncu’ üst terimi ‘futbolcu’ alt terimiyle; ‘hoca’ üst terimi ‘teknik direktör’ alt terimiyle yinelenmiştir.”

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

“Takım üst terimi ‘kadro’ alt terimiyle; ‘futbolsever’ üst terimi ‘taraftar’ alt terimiyle; ‘kulüp’ üst terimi ‘takım’ alt terimiyle; ‘hoca’ üst terimi ‘teknik direktör’ alt terimiyle; ‘uluslararası’ üst terimi ‘Avrupa’ alt terimiyle yinelenmiştir.”

3.1.1.1.1.5. Genel Kavramlar Kullanma

Kararı Birlikte Verelim

“Oyuncu sözcüğü ‘Ersin Destanoğlu’ ve ‘Rıdvan Yılmaz’ özel adlarının genelleştirilmiş şeklidir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

“Ezeli rakipler sözcüğü ‘Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray’ adlarının ‘4 büyük takım’ ise ‘Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor’ sözcüklerinin genelleştirilmiş şeklidir.

3.1.1.1.1.6. Kısmi Yineleme

Kararı Birlikte Verelim

“Başar-’ eylemi ‘başarı’ ve ‘başarısızlık’ adları ile ‘sağlık’ adı ‘sağlıklı’ ve ‘sağlıksız’ adları ile ‘şampiyon’ adı da ‘şampiyonluk’ adı ile kısmi şekilde yinelenmiştir.”

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Başar- eylemi 'başarı' ve 'başarısızlık' adları ile 'değer' adı 'değerli' ve 'değersiz' adları ile kısmi şekilde yinelenmiştir."

3.1.1.1.2. Eşdizimsel Örüntüleme

Kararı Birlikte Verelim

"Futbol kavramı etrafında örüntülenen sözcükler: Beşiktaş, Galatasaray, şampiyonluk, sezon, kadro, oyuncu, öz kaynak, kale, saha, takım, teknik direktör, taraftar, tribün, transfer, forvet, kulüp, futbolcu, alt yapı."

"Başarı kavramı etrafında örüntülenen sözcükler: garanti, güven, kararlılık, tercih, doğru, rol model, güçlü."

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Galatasaray yönetimi adı etrafında örüntülenen sözcükler: Okan Buruk, takım, şampiyonluk, taraftar, futbolsever, futbol, sezon, puan, rakip, gol, lig, Türkiye kupası finali, penaltı, transfer, kadro, Abdullah Avcı, Valerien İsmael, Fenerbahçe, 4 büyük takım, teknik direktör, oyuncu, süper lig, Fatih Terim, Emre Belezoğlu."

"Rasyonel gerçekler etrafında örüntülenen sözcükler: başarı, mağlup olmak, puan kaybetmek, değer kazanmak, istikrar, sağlıklı, gerçekçi, sabır, kurumsallaşma."

3.1.1.2. Dilbilgisel Bağlaşıklık

3.1.1.2.1. Gönderim

3.1.1.2.1.1. Dış Gönderim

Kararı Birlikte Verelim

"Şampiyonluk yarışında olmak, keyif veren futbolla o yarışı sonuna kadar sürdürmek **bizler** için yeterli bir durum mudur?" Burada kullanılan 'biz' adılı okura yönelik olarak yapılan bir dış gönderimdir.

"**Biz**, bu sektörün paydaşları isek, ayran gönüllülükten vazgeçip, önce ne istediğimize hep beraber karar vermeliyiz." Burada kullanılan 'biz' adılı okura yönelik olarak yapılan bir dış gönderimdir.

"O yüzden bu süreçlerin kararlarını sadece başkanlar ve teknik adamlar olarak değil, taraftar ve medya olarak **hep birlikte** veriyor olma**mız** lazım.

Yukarıda dediğim gibi, öncelikle başarının ne olduğuna karar verme**miz** lazım. Bu nedenle belki başarı kriterlerimizi **hep beraber** yeniden belirleme**miz** gerekiyor." Tümcelerde kullanılan 'hep birlikte, hep beraber ve -{mIz}' okura yönelik olarak yapılan bir dış gönderimdir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Peki, kimsenin sormak istemediği soruyu **soralım**." Burada yazar okur adına konuşmaktadır. Dolayısıyla okura yönelik olarak yapılan bir dış gönderimdir.

"Peki **diyelim ki** Okan hoca, Galatasaray taraftarının hatta genel futbolseverlerin beğenisini toplayan bir futbol oynattı sezon boyunca." Yazar okur adına konuşmaktadır. Dolayısıyla okura yönelik olarak yapılan bir dış gönderimdir.

"Sadece Okan Hoca'nın mı? Abdullah Avcı'nın bu sene başka başarılar elde etse de ligi 4. bitirirse akıbetinden **emin miyiz**? Valerien İsmael için ne **söyleyebiliriz**?" Yazar kendisiyle birlikte okur adına da konuşmuştur. Dolayısıyla okura yönelik olarak yapılan bir dış gönderimdir.

3.1.1.2.1.2. İç Gönderim

3.1.1.2.1.2.1. Ön Gönderim

Kararı Birlikte Verelim

"Geçen sezon Beşiktaş'ı şampiyonluğa taşıyan kadroda öz kaynaktan çıkmış **2 oyuncu** vardı. Teknik direktör Sergen Yalçın, sezon başında en garanti bölgemiz kale diyerek, **Ersin Destanoğlu**'na olan güvenini dile getirmiş, bunu lafta bırakmamış, **Rıdvan Yılmaz**'la birlikte iki oyuncuyu sahaya sürmüştü."

Ön gönderim yoluyla Ersin Destanoğlu ve Rıdvan Yılmaz'a gönderimde bulunulmuştur.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Hatta geçtiğimiz sene transfer edilen ama zaman içinde "değersizleşen" **genç oyuncular** yeniden değer kazandı. **Taylan**'dan **Berkant**'a, **Morutan**'dan **Barış Alper**'e Galatasaray kadrosu "değerli" ve Avrupa kulüpleri tarafından izlenilir, takip edilir hale geldi."

Ön gönderim yoluyla Taylan, Berkant, Morutan ve Barış Alper'e gönderimde bulunulmuştur.

3.1.1.2.1.2.2. Art Gönderim

3.1.1.2.1.2.2.1. Kişi Adılları ile Yapılan Öncül Art Gönderim

Kararı Birlikte Verelim

"Gelelim **teknik adamlara**... **Onlar** da başarısızlıkta feda edilecek ilk kişi olduklarını biliyorlar."

"Göreve gelirken, **taraftar** dâhil "Hocam bize **gençler**i kazandır, **onlar**la geleceği kuralım" gibi süslü cümlelerin akan sezonda bir karşılığının olmadığını en iyi **onlar** biliyor."

"Teknik adamlar da genç futbolcularda ısrar etmek yerine, garanti gördükleri oyunculara, kadrolara yöneliyorlar. Çünkü **onlar** da doğal olarak koltuk telaşına düşüyorlar."

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Yeni seçilip görevine başlayan Galatasaray yönetimi beklentiler doğrultusunda **Okan Buruk** hoca ile anlaşıp takımı **ona** emanet etti."

"İdeal olan değil ama gerçek olan Süper Lig'in lokomotifi bu **4 kulüp** ve ülke futbolu değişecekse **bunlarla** başlamalı gibi duruyor."

3.1.1.2.1.2.2.2. Gösterme Adılları ile Yapılan Öncül Art Gönderim

Kararı Birlikte Verelim

"Teknik direktör Sergen Yalçın, sezon başında "En garanti bölgemiz kale" diyerek, **Ersin Destanoğlu'na olan güvenini** dile getirmiş, **bunu** lafta bırakmamış, Rıdvan Yılmaz'la birlikte iki oyuncuyu sahaya sürmüştü."

"**Çünkü "Biz bir yola çıkıyoruz, 3 sene sabır istiyoruz" cümlesinin karşılığı yok**. **Bunu** en iyi Galatasaray Başkanı Burak Elmas'ın yaşadığı süreçte görüyoruz."

"Bir sene de kesmiyor, **sürekli şampiyonluk, her sene şampiyonluk**... Başkanlar da **bunu** sağlayamadıkları sürece orada duramayacaklarını, en azından tribünle iyi ilişkiler kuramayacaklarını biliyor."

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Sadece birinin başarılı sayıldığı bir yarışta **oyuncu, teknik direktör gelişir mi, kurumsallık mümkün olur mu?**

Bunlar mümkün olmadığı sürece bu sene uluslararası piyasa değeri, atıyorum, 5 milyon olan bir oyuncunun seneye 10 olabileceğine dair beklenti makul mü?"

"**Sağlıklı başarı kriterleri anlayışı** getirip **bunları** kamuoyu ile konuşmadan her şampiyonluk bir sonraki başarısızlığın adımı olacak."

3.1.1.2.1.2.2.3. Gösterme Sıfatları ile Yapılan Öncül Art Gönderim

Kararı Birlikte Verelim

"Şampiyonluk yarışında olmak, keyif veren futbolla **o yarışı** sonuna kadar sürdürmek bizler için **yeterli bir durum mudur**? **Bunun cevabını** başkanlar ve teknik adamlarla birlikte taraftarlar vermeli."

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"**Son üç haftaya** 4 takım puan puana girdi ve **o üç haftada** Galatasaray oynadığı üç maçta da rakiplerinden çok üstün oynamasına rağmen sayısız gol fırsatından yararlanamayıp puan kaybetti ve ligi 4. sırada tamamladı."

3.1.1.2.1.2.2.4. Dönüşlülük Adılları ile Yapılan Öncül Art Gönderim

Kararı Birlikte Verelim

"Yani hem altyapıdan **gençler** gelsin, **kendi çocuklarımızla** oynayalım hem de kestirmeden şampiyon olalım diye bekliyoruz."

"Vermeli ki, göreve gelen **yönetim ve teknik heyet kendisine** bir rota çizsin."

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

Metinde dönüşlülük adılı tespit edilmemiştir.

3.1.1.2.1.2.2.5. İyelik Eki ile Yapılan Ardıl Art Gönderim

Kararı Birlikte Verelim

"Teknik direktör **Sergen Yalçın**, sezon başında "En garanti bölgemiz kale" diyerek, Ersin Destanoğlu'na olan güven**i**ni dile getirmiş, bunu lafta bırakmamış, Rıdvan Yılmaz'la birlikte iki oyuncuyu sahaya sürmüştü."

"Nitekim işin sonunda şampiyonluk gelince, **Sergen Yalçın**'ın tercih**i**nin ve kararlılığının ne kadar doğru olduğu ortaya çıktı."

“Türk futbol ortamında göreve gelen **başkan** kısa sürede şampiyonluk getirme**si** gerektiğ**i**ni, aksi halde camiasıyla barışmasının pek mümkün olmadığ**ı**nıbiliyor.”

“Başkanlar da bunu sağlayamadık**ları** sürece orada duramayacak**ları**nı, en azından tribünle iyi ilişkiler kuramayacak**ları**nı biliyor.”

“Gelelim **teknik adamlar**a... Onlar da başarısızlıkta feda edilecek ilk kişi olduk**ları**nı biliyorlar.”

“Teknik direktörler ne kadar güçlü olsalar da dayanamıyor ama güçlü **başkanlar** kalma süreç**leri**ni kavga dövüş arasında sağlıksız şekilde sürdürebiliyor.”

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

“**Okan Buruk**’un başarılı kabul edilme**si**nin tek yolu şampiyonluk.”

“Son üç haftaya 4 takım puan puana girdi ve o üç haftada **Galatasaray** oynadığ**ı** üç maçta da rakiplerinden çok üstün oynama**sı**na rağmen sayısız gol fırsatından yararlanamayıp puan kaybetti ve ligi 4. sırada tamamladı. Yetmedi Türkiye Kupası Finali’nde de ezeli rakipler**i**nden birine penaltılarda mağlup oldu.”

“**Abdullah Avcı**’nın bu sene başka başarılar elde etse de ligi 4. bitirirse akıbet**i**nden emin miyiz?”

“**4 büyük takım** teknik direktörler**i** için şampiyonluk dışında hiçbir başarı kriteri getiremediğimiz için futbolumuz istikrar kazanamıyor olabilir mi? Sadece bir**i**nin başarılı sayıldığı bir yarışta oyuncu, teknik direktör gelişir mi, kurumsallık mümkün olur mu ?”

3.1.1.2.1.2.2.6. Belirtme Eki ile Yapılan Ardıl Art Gönderim

Kararı Birlikte Verelim

“Geçen sezon Beşiktaş’ı şampiyonluğa taşıyan kadroda öz kaynaktan çıkmış **2 oyuncu** vardı. Teknik direktör Sergen Yalçın, sezon başında “En garanti bölgemiz kale” diyerek, Ersin Destanoğlu’na olan güvenini dile getirmiş, bunu lafta bırakmamış, Rıdvan Yılmaz’la birlikte **iki oyuncuyu** sahaya sürmüştü.”

“Peki **bu durum** eğrisiyle doğrusuyla denk mi geldi? **Bu durumu** sürdürmek size her zaman başarıyı vadeder mi?”

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

İncelenen metinde belirtme eki kullanılarak yapılan ardıl art gönderim örneği tespit edilmemiştir.

3.1.1.2.1.2.2.7. Aitlik Eki -ki ile Yapılan Ardıl Art Gönderim

Kararı Birlikte Verelim

İncelenen metinde ilgi adılı örneği tespit edilmemiştir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

İncelenen metinde ilgi adılı örneği tespit edilmemiştir.

3.1.1.2.1.2.2.8. Kişi Ekleri ile Yapılan Ardıl Art Gönderim

Kararı Birlikte Verelim

"Teknik direktör **Sergen Yalçın**, sezon başında "En garanti bölgemiz kale" diyerek, Ersin Destanoğlu'na olan güvenini dile **getirmiş-Ø**, bunu lafta **bırakmamış-Ø**, Rıdvan Yılmaz'la birlikte iki oyuncuyu sahaya **sürmüştü-Ø**."

"Bunun cevabını **başkanlar** ve **teknik adamlar**la birlikte **taraftarlar vermeli-Ø**."

"Vermeli ki, göreve gelen **yönetim** ve **teknik heyet** kendisine bir rota **çizsin**. Tribün ve sosyal medya reflekslerine göre, kısa zamanda keskin makas değişikliğine **gitmesin**."

"Türk futbol ortamında göreve gelen **başkan** kısa sürede şampiyonluk getirmesi gerektiğini, aksi halde camiasıyla barışmasının pek mümkün olmadığını **biliyor-Ø**. Bu sebeple kısa yoldan başarı getirecek, direkt sonuca gidecek transferlere, kadrolara **yöneliyor-Ø**."

"**Başkanlar** da bunu sağlayamadıkları sürece orada duramayacaklarını, en azından tribünle iyi ilişkiler kuramayacaklarını **biliyor-Ø.**"

"Gelelim **teknik adamlar**a... Onlar da başarısızlıkta feda edilecek ilk kişi olduklarını **biliyorlar**."

"**Teknik adamlar** da genç futbolcularda ısrar etmek yerine, garanti gördükleri oyunculara, kadrolara **yöneliyorlar**. Çünkü **onlar** da doğal olarak koltuk telaşına **düşüyorlar**."

“Aksi halde, şampiyon olan **teknik adam**a da **başkan**a da ertesi sene olası bir başarısızlıkta yol **görünüyor-Ø**. Teknik direktörler ne kadar güçlü olsalar da dayanamıyor ama güçlü **başkanlar** kalma süreçlerini kavga dövüş arasında sağlıksız şekilde **sürdürebiliyor-Ø**.”

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

“Yeni seçilip görevine başlayan **Galatasaray yönetimi** beklentiler doğrultusunda Okan Buruk hoca ile anlaşıp takımı ona emanet **etti-Ø**.”

“Peki diyelim ki **Okan hoca**, Galatasaray taraftarının hatta genel futbolseverlerin beğenisini toplayan bir futbol **oynattı-Ø** sezon boyunca.”

“Son üç haftaya **4 takım** puan puana **girdi-Ø** ve o üç haftada **Galatasaray** oynadığı üç maçta da rakiplerinden çok üstün oynamasına rağmen sayısız gol fırsatından yararlanamayıp **puan kaybetti-Ø** ve ligi 4. sırada **tamamladı-Ø**. Yetmedi Türkiye Kupası Finali’nde de ezeli rakiplerinden birine penaltılarda **mağlup oldu-Ø**.”

“Ama öte yandan **Galatasaray** sezon boyunca yukarıda da ifade ettiğimiz gibi herkesin takdirini toplayan bir futbol **oynattı-Ø**.”

“Hatta geçtiğimiz sene transfer edilen ama zaman içinde “değersizleşen” **genç oyuncular** yeniden **değer kazandı-Ø**.”

“İdeal olan değil ama gerçek olan Süper Lig’in lokomotifi bu **4 kulüp** ve ülke futbolu değişecekse bunlarla başlamalı gibi **duruyor-Ø**.”

3.1.1.2.1.2.2.9. Anlamsal Gönderim

Kararı Birlikte Verelim

“Teknik direktör Sergen Yalçın, sezon başında “En garanti bölgemiz kale” diyerek, Ersin Destanoğlu’na olan güvenini dile getirmiş, bunu lafta bırakmamış, Rıdvan Yılmaz’la birlikte iki oyuncuyu sahaya sürmüştü.” tümcesiyle,

“Nitekim işin sonunda şampiyonluk gelince, Sergen Yalçın’ın tercihinin ve kararlılığının ne kadar doğru olduğu ortaya çıktı. tümcesine anlamsal bir art gönderim söz konusudur.”

“Çünkü “Biz bir yola çıkıyoruz, 3 sene sabır istiyoruz” “cümlesinin karşılığı yok.” tümcesiyle,

“Bunu en iyi Galatasaray Başkanı Burak Elmas’ın yaşadığı süreçte görüyoruz.” tümcesine anlamsal art gönderim yapılmıştır.

“Süper Lig son 4 sezonda 4. farklı şampiyonunu çıkarıyor.” tümcesiyle,

“Yani beşli altılı yarışta her sene şampiyon olmanız çok zor.” tümcesine anlamsal art gönderimde bulunulmuştur.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

“Kimsenin sormak istemediği bu sorunun zihinlerdeki cevabı da tek ne yazık ki.” tümcesiyle

“Peki kimsenin sormak istemediği soruyu soralım.” tümcesine anlamsal bir art gönderim yapılmıştır.

“Ama öte yandan Galatasaray sezon boyunca yukarıda da ifade ettiğimiz gibi herkesin takdirini toplayan bir futbol oynattı.” tümcesiyle

“Peki diyelim ki Okan hoca, Galatasaray taraftarının hatta genel futbolseverlerin beğenisini toplayan bir futbol oynattı sezon boyunca.” tümcesine anlamsal bir art gönderim yapılmıştır.

“Fenerbahçe’nin mevcut durumunu istisna kabul edip şunu anlatmaya çalışıyorum.” tümcesiyle

“Belki Fenerbahçe için şartlar farklı.” tümcesine anlamsal bir art gönderim yapılmıştır.

3.1.1.2.2. Eksilti

Özne Eksikliği:

Kararı Birlikte Verelim

“Vermeli ki, göreve gelen **yönetim ve teknik heyet** kendisine bir rota çizsin. (**Yönetim ve teknik heyet**) Tribün ve sosyal medya reflekslerine göre, kısa zamanda keskin makas değişikliğine gitmesin.”

“Türk futbol ortamında göreve gelen **başkan** kısa sürede şampiyonluk getirmesi gerektiğini, aksi halde camiasıyla barışmasının pek mümkün olmadığını biliyor. (**Başkan**) Bu sebeple kısa yoldan başarı getirecek, direkt sonuca gidecek transferlere, kadrolara yöneliyor.”

“Gelelim **teknik adamlar**a... Onlar da başarısızlıkta feda edilecek ilk kişi olduklarını biliyorlar. (**Teknik adamlar**) Göreve gelirken, taraftar dâhil “Hocam bize gençleri kazandır, onlarla geleceği kuralım” gibi süslü cümlelerin akan sezonda bir karşılığının olmadığı en iyi onlar biliyor.”

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

“**Okan hoca** için başarı ve başarısızlık kriteri nedir? (**Okan hoca**) Ne olursa başarılı sayılacak ne olursa başarısız?”

“Son üç haftaya 4 takım puan puana girdi ve o üç haftada **Galatasaray** oynadığı üç maçta da rakiplerinden çok üstün oynamasına rağmen sayısız gol fırsatından yararlanamayıp puan kaybetti ve ligi 4. sırada tamamladı. Yetmedi (**Galatasaray**) Türkiye Kupası Finali’nde de ezeli rakiplerinden birine penaltılarda mağlup oldu.”

Nesne Eksikliği:

Kararı Birlikte Verelim

Metinde eksiltili nesne tespit edilmemiştir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

Metinde eksiltili nesne tespit edilmemiştir.

Tümleç Eksikliği:

Kararı Birlikte Verelim

Metinde eksiltili tümleç tespit edilmemiştir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

Metinde eksiltili tümleç tespit edilmemiştir.

Tamlayan Eksikliği:

Kararı Birlikte Verelim

Metinde tamlayan eksikliği tespit edilmemiştir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

“4 büyük takım (**ın**) teknik direktörleri için şampiyonluk dışında hiçbir başarı kriteri getiremediğimiz için futbolumuz istikrar kazanamıyor olabilir mi?”

Yüklem Eksikliği:

Kararı Birlikte Verelim

"Bir sene de kesmiyor, sürekli şampiyonluk, her sene şampiyonluk..." (bekleniyor)

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Ne olursa başarılı sayılacak ne olursa başarısız? (**sayılacak**)"

3.1.1.2.3. Değiştirim

3.1.1.2.3.1. Ada Dayalı Değiştirim

Kararı Birlikte Verelim

Metinde ada dayalı değiştirim ögesi tespit edilmemiştir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"**4 büyük takım** teknik direktörleri için şampiyonluk dışında hiçbir başarı kriteri getiremediğimiz için futbolumuz istikrar kazanamıyor olabilir mi? Sadece **biri**nin başarılı sayıldığı bir yarışta oyuncu, teknik direktör gelişir mi, kurumsallık mümkün olur mu ?"

Yukarıdaki ikinci tümcede kullanılan 'biri' sözcüğü '4 büyük takım' ifadesinin ada dayalı değiştirim örneğidir.

3.1.1.2.3.2. Eyleme Dayalı Değiştirim

Kararı Birlikte Verelim

Metinde eyleme dayalı değiştirim ögesi tespit edilmemiştir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

Metinde eyleme dayalı değiştirim ögesi tespit edilmemiştir.

3.1.1.2.3.3. Tümceye Dayalı Değiştirim

Kararı Birlikte Verelim

Metinde tümceye dayalı değiştirim ögesi tespit edilmemiştir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Sağlıklı başarı kriterleri anlayışı getirip bunları kamuoyu ile konuşmadan her şampiyonluk bir sonraki başarısızlığın adımı olacak. Hep **böyle** oldu ne yazık ki..."

Yukarıdaki ikinci tümcede ‘böyle’ sözcüğü ilk tümcenin yerine kullanılarak tümceye dayalı değiştirim yapılmıştır.

3.1.1.2.3.4. Sözce Değiştirimi

Kararı Birlikte Verelim

Metinde sözce değiştirim ögesi tespit edilmemiştir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

Metinde sözce değiştirim ögesi tespit edilmemiştir.

3.1.1.2.4. Bağıntı Ögeleri

Ekleyici Bağlaçlar:

Kararı Birlikte Verelim

“Bunun cevabını başkanlar **ve** teknik adamlarla **birlikte** taraftarlar vermeli.”

“Yani **hem** altyapıdan gençler gelsin, kendi çocuklarımızla oynayalım **hem de** kestirmeden şampiyon olalım diye bekliyoruz.”

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

“**Hem** Okan hoca **hem** Galatasaray için hayırlı olsun.”

“Son üç haftaya 4 takım puan puana girdi **ve** o üç haftada Galatasaray oynadığı üç maçta da rakiplerinden çok üstün oynamasına rağmen sayısız gol fırsatından yararlanamayıp puan kaybetti **ve** ligi 4. sırada tamamladı.”

“Taylan’dan Berkant’a, Morutan’dan Barış Alper’e Galatasaray kadrosu “değerli” **ve** Avrupa kulüpleri tarafından izlenilir, takip edilir hale geldi.”

“Abdullah Avcı’nın bu sene başka başarılar elde etse **de** ligi 4. bitirirse akıbetinden emin miyiz?”

Çeliştirici Bağlaçlar:

Kararı Birlikte Verelim

“Türk futbol ortamında göreve gelen başkan kısa sürede şampiyonluk getirmesi gerektiğini, **aksi halde** camiasıyla barışmasının pek mümkün olmadığını biliyor.”

“**Aksi halde**, şampiyon olan teknik adama da başkana da ertesi sene olası bir başarısızlıkta yol görünüyor.”

"Teknik direktörler ne kadar güçlü olsalar da dayanamıyor **ama** güçlü başkanlar kalma süreçlerini kavga dövüş arasında sağlıksız şekilde sürdürebiliyor."

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Yetmedi Türkiye Kupası Finali'nde de ezeli rakiplerinden birine penaltılarda mağlup oldu. **Ama öte yandan** Galatasaray sezon boyunca yukarıda da ifade ettiğimiz gibiherkesin takdirini toplayan bir futbol oynattı."

"Hatta geçtiğimiz sene transfer edilen **ama** zaman içinde "değersizleşen" genç oyuncular yeniden değer kazandı."

"İdeal olan değil **ama** gerçek olan Süper Lig'in lokomotifi bu 4 kulüp ve ülke futbolu değişecekse bunlarla başlamalı gibi duruyor."

"Örnekleri arttırmak mümkün **ama** uzatmayalım ve şöyle bitirelim."

Nedenleyici Bağlaçlar:

Kararı Birlikte Verelim

"**Bu sebeple** kısa yoldan başarı getirecek, direkt sonuca gidecek transferlere, kadrolara yöneliyor."

"**Çünkü** "Biz bir yola çıkıyoruz, 3 sene sabır istiyoruz" cümlesinin karşılığı yok."

"**O yüzden** bu süreçlerin kararlarını sadece başkanlar ve teknik adamlar olarak değil, taraftar ve medya olarak hep birlikte veriyor olmamız lazım."

"Bu nedenle belki başarı kriterlerimizi hep beraber yeniden belirlememiz gerekiyor."

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

Metinde nedenleyici bağlaç tespit edilmemiştir.

Zaman Belirteci:

Kararı Birlikte Verelim

"Biz, bu sektörün paydaşları isek, ayran gönüllülükten vazgeçip, **önce** ne istediğimize hep beraber karar vermeliyiz."

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

Metinde zaman belirteci tespit edilmemiştir.

3.1.1.2.5. Benzerlik/Koşutluk

Kararı Birlikte Verelim

"Türk futbol ortamında göreve gelen başkan kısa sürede şampiyonluk getirmesi **gerektiğini**, aksi halde camiasıyla barışmasının pek mümkün **olmadığını** biliyor."

"Bu sebeple kısa yoldan **başarı getirecek**, direkt **sonuca gidecek** transferlere, kadrolara yöneliyor."

"Buralardan **sağlıklı bir iş çıkmaz**. Buralardan futbolumuz için **hayırlı bir iş çıkmaz**."

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Taylan'**dan** Berkant'**a**, Morutan'**dan** Barış Alper'**e** Galatasaray kadrosu "değerli" ve Avrupa kulüpleri tarafından izlenilir, takip edilir hale geldi."

"Bu tabloda Okan Hoca'**nın** akıbeti ne olur? Sadece Okan Hoca'**nın** mı? Abdullah Avcı'**nın** bu sene başka başarılar elde etse de ligi 4. bitirirse akıbetinden emin miyiz? Valerien İsmael için ne söyleyebiliriz?"

"Zira bazen sosyoloji tüm rasyonel gerçekleri **yıkar ezer**."

"4 büyük takım teknik direktörleri için şampiyonluk dışında hiçbir başarı kriteri getiremediğimiz için futbolumuz istikrar kazanamıyor olabilir **mi?** Sadece birinin başarılı sayıldığı bir yarışta oyuncu, teknik direktör gelişir **mi**, kurumsallık mümkün olur **mu?** Bunlar mümkün olmadığı sürece bu sene uluslararası piyasa değeri, atıyorum, 5 milyon olan bir oyuncunun seneye 10 olabileceğine dair beklenti makul **mü?**"

3.1.1.2.6. Zaman Uyumu ve Görünüş

Kararı Birlikte Verelim

"Geçen sezon Beşiktaş'ı şampiyonluğa taşıyan kadroda öz kaynaktan çıkmış 2 oyuncu var**dı**. Teknik direktör Sergen Yalçın, sezon başında "En garanti bölgemiz kale" diyerek, Ersin Destanoğlu'na olan güvenini dile getirmiş, bunu lafta bırakmamış, Rıdvan Yılmaz'la birlikte iki oyuncuyu sahaya sürmüş**tü**. Nitekim işin sonunda şampiyonluk gelince, Sergen Yalçın'ın tercihinin ve kararlılığının ne kadar doğru

olduğu ortaya çık**tı**. Bu durumun diğer takımlar için de rol model olması gerektiği ifade edilir hale gel**di**."

"Türk futbol ortamında göreve gelen başkan kısa sürede şampiyonluk getirmesi gerektiğini, aksi halde camiasıyla barışmasının pek mümkün olmadığını bil**iyor**.

Bu sebeple kısa yoldan başarı getirecek, direkt sonuca gidecek transferlere, kadrolara yönel**iyor**. Çünkü "Biz bir yola çık**ıyor**uz, 3 sene sabır ist**iyor**uz" cümlesinin karşılığı yok. Bunu en iyi Galatasaray Başkanı Burak Elmas'ın yaşadığı süreçte gör**üyor**uz."

"Başkanlar da bunu sağlayamadıkları sürece orada duramayacaklarını, en azından tribünle iyi ilişkiler kuramayacaklarını bil**iyor**."

"Gelelim teknik adamlara... Onlar da başarısızlıkta feda edilecek ilk kişi olduklarını bil**iyor**lar. Göreve gelirken, taraftar dâhil "Hocam bize gençleri kazandır, onlarla geleceği kuralım" gibi süslü cümlelerin akan sezonda bir karşılığının olmadığı en iyi onlar bil**iyor**. Yani hem altyapıdan gençler gelsin, kendi çocuklarımızla oynayalım hem de kestirmeden şampiyon olalım diye bekl**iyor**uz. Teknik adamlar da genç futbolcularda ısrar etmek yerine, garanti gördükleri oyunculara, kadrolara yönel**iyor**lar. Çünkü onlar da doğal olarak koltuk telaşına düş**üyor**lar."

"Bu nedenle belki başarı kriterlerimizi hep beraber yeniden belirlememiz gerek**iyor**. Aksi halde, şampiyon olan teknik adama da başkana da ertesi sene olası bir başarısızlıkta yol görün**üyor**. Teknik direktörler ne kadar güçlü olsalar da dayanamıyor ama güçlü başkanlar kalma süreçlerini kavga dövüş arasında sağlıksız şekilde sürdürebil**iyor**."

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Yeni seçilip görevine başlayan Galatasaray yönetimi beklentiler doğrultusunda Okan Buruk hoca ile anlaşıp takımı ona emanet et**ti**."

"Fenerbahçe'nin mevcut durumunu istisna kabul edip şunu anlatmaya çalış**ıyor**um."

"İdeal olan değil ama gerçek olan Süper Lig'in lokomotifi bu 4 kulüp ve ülke futbolu değişecekse bunlarla başlamalı gibi dur**uyor**."

"Peki diyelim ki Okan hoca, Galatasaray taraftarının hatta genel futbolseverlerin beğenisini toplayan bir futbol oynat**tı** sezon boyunca. Son üç haftaya 4 takım puan puana gir**di** ve o üç haftada Galatasaray oynadığı üç maçta da

rakiplerinden çok üstün oynamasına rağmen sayısız gol fırsatından yararlanamayıp puan kaybet**ti** ve ligi 4. sırada tamamla**dı**. Yetmedi Türkiye Kupası Finali'nde de ezeli rakiplerinden birine penaltılarda mağlup ol**du**. Ama öte yandan Galatasaray sezon boyunca yukarıda da ifade ettiğimiz gibi herkesin takdirini toplayan bir futbol oynat**tı**. Hatta geçtiğimiz sene transfer edilen ama zaman içinde "değersizleşen" genç oyuncular yeniden değer kazan**dı**. Taylan'dan Berkant'a, Morutan'dan Barış Alper'e Galatasaray kadrosu "değerli" ve Avrupa kulüpleri tarafından izlenilir, takip edilir hale gel**di**. Bu tabloda Okan Hoca'nın akıbeti ne ol**ur**? Gelinen noktada Fenerbahçe için şampiyonluk dışında herhangi bir ihtimalin kabul edilebilir bir yanı ne yazık ki kalma**dı**. Zira bazen sosyoloji tüm rasyonel gerçekleri yıkar ez**er**."

3.1.1.2.7. İşlevsel Tümce Yapısı

Kararı Birlikte Verelim

"İlle de **şampiyonluk mudur** başarı?" Yazar vurgulamak istediği 'başarı' sözcüğünü tümcenin sonunda kullanarak devrik tümce kullanmıştır.

"**Gelelim** teknik adamlara..." Yazar, yine devrik tümce kullanarak özneye dikkat çekmek istemiştir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Okan hoca için başarı ve başarısızlık kriteri **nedir?** Ne olursa başarılı sayılacak ne olursa **başarısız?**"

"Bu tabloda Okan Hoca'nın akıbeti ne olur? Sadece Okan **Hoca'nın mı?** Abdullah Avcı'nın bu sene başka başarılar elde etse de ligi 4. bitirirse akıbetinden emin miyiz? Valerien İsmael için ne **söyleyebiliriz?**"

"4 büyük takım teknik direktörleri için şampiyonluk dışında hiçbir başarı kriteri getiremediğimiz için futbolumuz istikrar kazanamıyor **olabilir mi?** Sadece birinin başarılı sayıldığı bir yarışta oyuncu, teknik direktör gelişir mi, kurumsallık mümkün **olur mu ?** Bunlar mümkün olmadığı sürece bu sene uluslararası piyasa değeri, atıyorum, 5 milyon olan bir oyuncunun seneye 10 olabileceğine dair beklenti **makul mü?**"

Bu metinde yazarın biçemsel özelliği olarak göze çarpan **soru** tümcesi kullanımları oldukça fazladır.

3.1.1.2.8. Örtük Anlatım

Kararı Birlikte Verelim

"Teknik direktör Sergen Yalçın, sezon başında "En garanti bölgemiz kale" diyerek, Ersin Destanoğlu'na olan güvenini dile getirmiş, bunu lafta bırakmamış,

Rıdvan Yılmaz'la birlikte iki oyuncuyu sahaya sürmüştü." ifadesinde iki oyuncunun da başarılı olduğu örtük olarak dile getirilmiştir.

"Bu durumun diğer takımlar için de rol model olması gerektiği ifade edilir hale geldi." tümcesinde de Beşiktaş takımının başarılı olduğu örtük olarak dile getirilmiştir.

"Bu sebeple kısa yoldan başarı getirecek, direkt sonuca gidecek transferlere, kadrolara yöneliyor." tümcesinde sezon sonunda takımın şampiyon olması örtük olarak dile getirilmiştir.

"Çünkü "Biz bir yola çıkıyoruz, 3 sene sabır istiyoruz" cümlesinin karşılığı yok." bu ifadeyle yazar, taraftarın sabırsız olduğunu örtük olarak dile getirmiştir.

"Başkanlar da bunu sağlayamadıkları sürece orada duramayacaklarını, en azından tribünle iyi ilişkiler kuramayacaklarını biliyor." tümcesinde kulüp başkanlarının istifa edecekleri örtük olarak dile getirilmiştir.

"Gelelim teknik adamlara... Onlar da başarısızlıkta feda edilecek ilk kişi olduklarını biliyorlar." tümcesi de teknik direktörlerin başkanlar tarafından gönderileceğine yönelik örtük anlatımı ifade etmektedir.

"Göreve gelirken, taraftar dâhil "Hocam bize gençleri kazandır, onlarla geleceği kuralım" gibi süslü cümlelerin akan sezonda bir karşılığının olmadığı en iyi onlar biliyor." tümcesinde sezon sonunda takımın başarısız olması örtük olarak dile getirilmiştir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Yeni seçilip görevine başlayan Galatasaray yönetimi beklentiler doğrultusunda Okan Buruk hoca ile anlaşıp takımı ona emanet etti." **emanet etti** ifadesiyle yazar, Galatasaray takımının teknik direktörünün Okan Buruk olduğunu örtük olarak dile getirmiştir.

"Hatta geçtiğimiz sene transfer edilen ama zaman içinde "değersizleşen" genç oyuncular yeniden değer kazandı." tümcede yazar transfer edilen oyuncuların önce

kötü performans sonra da iyi performans göstermelerini **değer** sözcüğüyle örtük olarak dile getirmiştir.

"Bu tabloda Okan Hoca'nın akıbeti ne olur? Sadece Okan Hoca'nın mı? Abdullah Avcı'nın bu sene başka başarılar elde etse de ligi 4. bitirirse akıbetinden emin miyiz? Valerien İsmael için ne söyleyebiliriz?" son tümcede yazar, Okan Hoca ve

Abdullah Avcı için söylenenlerin Valerien İsmael için de geçerli olduğunu örtük olarak dile getirmiştir.

3.1.2. Büyük Ölçekli Yapı/Bağdaşıklık

3.1.2.1. İşlev

Kararı Birlikte Verelim

Bu haber metninde yazar, Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray kulüplerinin içinde bulundukları durumu eleştirerek bu kulüplerin sorunlarının aslında Türk futbolunun genel sorunları olduğunu anlatmaktadır.

Kulüplerin yapmış olduğu yanlış işleri eleştirerek okuyucudan kendisine hak verilmesini istemektedir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

Metinde yazar, Türk futbolunun yaşadığı sorunları dile getirirken Galatasaray kulübü başta olmak üzere Fenerbahçe, Beşiktaş ve Trabzonspor kulüplerinden de örnekler vermektedir. *Böylece yazarın bir olayı anlatırken somut örnekler vererek okuyucuyu bilgilendirme ve belli bir tutum ve düşünce gelişimi sağlama amacı taşıdığı söylenebilir.*

3.1.2.2. Başlık

Kararı Birlikte Verelim

Metnin en büyük önermesi olan 'kararı birlikte verelim' başlığı metnin içeriği ile örtüşmektedir. Yazar, öncelikle elde ettiği verileri sunmuş daha sonra bu verilere dayanarak sıralamış olduğu eleştirilerle birlikte okuyucuyu düşündürüp kendisini haklı bulmalarını istemiştir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

Başlık, metnin konusuyla ilgili ipucu niteliğindedir. 4 büyükler (Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor) metnin merkezinde yer almaktadır.

3.1.2.3. Konu

Kararı Birlikte Verelim

Haber metninde Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray kulüplerinden örnekler verilerek özelde bu üç büyük kulübün genelde ise diğer takımların ve nihayetindeTürk futbolunun sorunları anlatılmaktadır.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

Metin, özelde 4 büyüklerin yaşadığı sorunları genelde ise Türk futbolunun sorunlarını konu edinmiştir. Futbol paydaşlarının futbola bakışları ve futbol takımlarından beklentileri metnin konusu olarak belirlenmiştir.

3.1.2.4. Anahtar Sözcükler

Kararı Birlikte Verelim

Metin, 'teknik direktör,' 'şampiyonluk,' 'başarı,' 'başkan' sözcükleri etrafında şekillenmiştir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

'Okan Buruk', 'Galatasaray', '4 büyükler' ve 'Türk futbolu' metnin anahtar sözcükleri olarak belirlenmiştir.

3.1.2.5. İçerik Şeması

Kararı Birlikte Verelim

Metin, Türk futbolunun genel sorunları üzerine kurulmuştur.

Giriş Bölümü: Metin, özelde Beşiktaş takımının durumunun anlatılmasıyla başlayıp daha sonra genelleme yapılarak aynı durumun diğer takımlar için de geçerli olduğunun anlatılmasıyla sürdürülmüştür.

Gelişme Bölümü: Bütün kulüp takımlarının ve Türk futbolunun ortak sorunları dile getirilmiştir. Teknik direktörlerin, başkanların ve kulüp yöneticilerinin yaşadıkları sorunların anlatılmasıyla son bulmuştur.

Sonuç Bölümü: Türk futbolunun sorunlarına karşılık yine Türk futbolunun paydaşlarının bu sorunlara karşılık ne gibi çözümler geliştirmelerinin gerektiği anlatılarak sona ermiştir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

Metin, Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor kulüplerinin yaşadığı sorunları anlatmıştır.

Giriş Bölümü: Galatasaray kulübünün teknik direktör Okan Buruk ile anlaştığını ve Okan Buruk'un Galatasaray takımındaki geleceğini konu edinerek başlamıştır.

Gelişme Bölümü: Başta Galatasaray teknik direktörü olmak üzere 4 büyük takım teknik direktörünün olası başarısız sonuçlar karşısındaki akıbetlerinin tartışılmasıyla devam etmiştir.

Sonuç Bölümü: Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor başta olmak üzere diğer takımlara karşı olan tutumumuzun değişmediği sürece Türk futbolunun gelişemeyeceği anlatılarak metin sonlanmıştır.

3.1.2.6. Konu Değişimi Belirleyicileri

Kararı Birlikte Verelim

Metnin ilk paragrafında Beşiktaş takımının şampiyon olma sürecinde yapmış olduğu doğru işler anlatılmıştır. "Geçen sezon Beşiktaş'ı şampiyonluğa taşıyan kadroda öz kaynaktan çıkmış 2 oyuncu vardı. Teknik direktör Sergen Yalçın, sezon başında "En garanti bölgemiz kale" diyerek, Ersin Destanoğlu'na olan güvenini dile getirmiş, bunu lafta bırakmamış, Rıdvan Yılmaz'la birlikte iki oyuncuyu sahaya sürmüştü. Nitekim işin sonunda şampiyonluk gelince, Sergen Yalçın'ın tercihinin ve kararlılığının ne kadar doğru olduğu ortaya çıktı. Bu durumun diğer takımlar için de rol model olması gerektiği ifade edilir hale geldi."

İkinci paragrafta ise yazar soru tümceleriyle konuyu değiştirmiştir. "Peki, bu durum eğrisiyle doğrusuyla denk mi geldi? Bu durumu sürdürmek size her zaman başarıyı vadeder mi? Öncelikle başarı kriterimizin ne olduğuna karar vermemiz lazım.

İlle de şampiyonluk mudur başarı? Ya da tek başarı şampiyonluk mudur? Şampiyonluk yarışında olmak, keyif veren futbolla o yarışı sonuna kadar sürdürmek bizler için yeterli bir durum mudur?"

Üçüncü paragrafta metne 'başkan', dördüncü paragrafta 'teknik direktör' dâhil olarak yeni katılımcılarla metin özelden genele geçerek konu değişmiştir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

Metnin ilk tümcesinden ikinci paragrafın son tümcesine kadar teknik direktör Okan Buruk'un Galatasaray kulübündeki geleceği konu edilmiştir. "Yeni seçilip görevine başlayan Galatasaray yönetimi beklentiler doğrultusunda Okan Buruk hoca ile anlaşıp takımı ona emanet etti. Hem Okan hoca hem Galatasaray için hayırlı olsun. Peki, kimsenin sormak istemediği soruyu soralım. Okan hoca için başarı ve başarısızlık kriteri nedir? Ne olursa başarılı sayılacak ne olursa başarısız?

Kimsenin sormak istemediği bu sorunun zihinlerdeki cevabı da tek ne yazık ki. Okan Buruk'un başarılı kabul edilmesinin tek yolu şampiyonluk. Peki diyelim ki Okan hoca, Galatasaray taraftarının hatta genel futbolseverlerin beğenisini toplayan bir futbol oynattı sezon boyunca. Son üç haftaya 4 takım puan puana girdi ve o üç haftada Galatasaray oynadığı üç maçta da rakiplerinden çok üstün oynamasına rağmen sayısız gol fırsatından yararlanamayıp puan kaybetti ve ligi 4. sırada tamamladı. Yetmedi Türkiye Kupası Finali'nde de ezeli rakiplerinden birine penaltılarda mağlup oldu. Ama öte yandan Galatasaray sezon boyunca yukarıda da ifade ettiğimiz gibi herkesin takdirini toplayan bir futbol oynattı. Hatta geçtiğimiz sene transfer edilen ama zaman içinde "değersizleşen" genç oyuncular yeniden değer kazandı. Taylan'dan Berkant'a, Morutan'dan Barış Alper'e Galatasaray kadrosu "değerli" ve Avrupa kulüpleri tarafından izlenilir, takip edilir hale geldi. Bu tabloda Okan Hoca'nın akıbeti ne olur?"

İkinci paragrafın son tümcesinden itibaren 'Abdullah Avcı' ve 'Valerien İsmael' metne dâhil edilerek konu yeni katılımcılarla genişletilip özelden genele geçilmiştir.

3.1.2.7. Ana Düşünce/Konu Tümcesi

Kararı Birlikte Verelim

Metinde yazarın, "karar vermemiz lazım, hep birlikte veriyor olmamız lazım, hep beraber yeniden belirlememiz gerekiyor, hep bereber karar vermeliyiz" biçimindeki ifadeleri başlığa gönderimde bulunan konu tümcesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Peki, kimsenin sormak istemediği soruyu soralım. Okan hoca için başarı ve başarısızlık kriteri nedir? Ne olursa başarılı sayılacak ne olursa başarısız?"(3)

Yazar, konu tümcesini metnin başlarında vermeyi tercih etmiş ve metnin devamında buna uygun örnekler vererek metne son vermiştir.

3.1.2.8. Biçem

3.1.2.8.1. Sözdizimsel Biçem Özellikleri

Doğrudan Aktarım Tümcelerinin Kullanımı:

Kararı Birlikte Verelim

"En garanti bölgemiz kale" diyerek. "Gençler oynasın" diyen dil. "Burası büyük kulüp, başarısızlığı kaldırmaz" diyen dil.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

Metinde doğrudan aktarım tümcesi tespit edilmemiştir.

Ünlem ve Soru Tümcesi Kullanımı:

Kararı Birlikte Verelim

"Peki, bu durum eğrisiyle doğrusuyla denk mi geldi?" "Bu durumu sürdürmek size her zaman başarıyı vadeder mi?" "İlle de şampiyonluk mudur başarı?" "Ya da tek başarı şampiyonluk mudur?" "Şampiyonluk yarışında olmak, keyif veren futbolla o yarışı sonuna kadar sürdürmek bizler için yeterli bir durum mudur?"

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Okan hoca için başarı ve başarısızlık kriteri nedir? Ne olursa başarılı sayılacak ne olursa başarısız?"

"Bu tabloda Okan Hoca'nın akıbeti ne olur? Sadece Okan Hoca'nın mı? Abdullah Avcı'nın bu sene başka başarılar elde etse de ligi 4. bitirirse akıbetinden emin miyiz? Valerien İsmael için ne söyleyebiliriz?"

"4 büyük takım teknik direktörleri için şampiyonluk dışında hiçbir başarı kriteri getiremediğimiz için futbolumuz istikrar kazanamıyor olabilir mi? Sadece birinin başarılı sayıldığı bir yarışta oyuncu, teknik direktör gelişir mi, kurumsallık mümkün olur mu? Bunlar mümkün olmadığı sürece bu sene uluslararası piyasa değeri, atıyorum, 5 milyon olan bir oyuncunun seneye 10 olabileceğine dair beklenti makul mü?"

Her iki yazar da retorik soru tümceleri kullanarak farklı bir üslup ortaya koymuşlardır. Böylece metinler sözdizimsel bir biçem özelliği kazanmıştır.

Eksik Tümce Kullanımı:

Kararı Birlikte Verelim

"Bir sene de kesmiyor, sürekli şampiyonluk, her sene şampiyonluk... " "Gelelim teknik adamlara..."*Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği*

Metinde eksik tümce kullanımı tespit edilmemiştir.

3.1.2.8.2. Dilsel Anlamsal Biçem Özellikleri

Deyim Kullanımı:

Kararı Birlikte Verelim

"Tribün ve sosyal medya reflekslerine göre, kısa zamanda keskin **makas değişikliğine gitmesin**."

"Bir sene de **kesmiyor**, sürekli şampiyonluk, her sene şampiyonluk..."

"Onlar da başarısızlıkta **feda edilecek** ilk kişi olduklarını biliyorlar."

"Aksi halde, şampiyon olan teknik adama da başkana da ertesi sene olası bir başarısızlıkta **yol görünüyor**."

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Ve bu kulüplerin de en büyük problemi sağlıklı, gerçekçi bir başarı ve başarısızlık kriterinden **yoksun olmaları**."

"Örnekleri arttırmak mümkün ama (**lafı) uzatmayalım** ve şöyle bitirelim."

Atasözü Kullanımı:

Kararı Birlikte Verelim

Metinde atasözü kullanımı tespit edilmemiştir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

Metinde atasözü kullanımı tespit edilmemiştir.

Söz Sanatları Kullanımı:

Ad Aktarması:

Kararı Birlikte Verelim

"Geçen sezon **Beşiktaş**'ı şampiyonluğa taşıyan kadroda öz kaynaktan çıkmış 2 oyuncu vardı."

Burada '**Beşiktaş**' ile anlatılmak istenen Beşiktaş futbol takımıdır.

"Teknik direktör Sergen Yalçın, sezon başında "En garanti bölgemiz **kale**"diyerek, Ersin Destanoğlu'na olan güvenini dile getirmiş, bunu lafta bırakmamış, Rıdvan Yılmaz'la birlikte iki oyuncuyu sahaya sürmüştü."

'**Kale**' sözcüğü ile kaleci Ersin Destanoğlu anlatılmak istenmiştir.

"Tribün ve sosyal medya reflekslerine göre, kısa zamanda keskin makas değişikliğine gitmesin."

'**Tribün**' ifadesi tribündeki taraftarları anlatmak için kullanılmıştır.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Hem Okan hoca hem **Galatasaray** için hayırlı olsun."

'**Galatasaray**' sözcüğü ile Galatasaray kulübü anlatılmak istenmiştir.

"Yetmedi Türkiye Kupası Finali'nde de **ezeli rakiplerinden** birine penaltılarda mağlup oldu."

'**Ezeli rakipler**' ifadesi Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray kulüpleri için kullanılmıştır.

"**4 büyük takım** teknik direktörleri için şampiyonluk dışında hiçbir başarı kriteri getiremediğimiz için futbolumuz istikrar kazanamıyor olabilir mi?"

'**4 büyük takım**' ifadesi Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor kulüplerini ifade etmek için kullanılmıştır.

3.1.2.8.3. Anlatıcı Bakış Açısı

Kararı Birlikte Verelim

Metinde, yazar gözlemci bir kimliğe sahiptir. Kendisi geri planda, olayların dışında kalır. Gördüklerini, duyduklarını nesnel bir biçimde anlatır. Metne hâkim olan bakış açısı dış odaklayımdır.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

Metinde yazar metne konu olan kişilerden biri değildir. Metin dışarıdan bir gözlemci ya da tanık gözüyle dış odaklayımla anlatılır.

3.1.2.9. Özet

Kararı Birlikte Verelim

Futbol kulüplerinde her zaman doğru işler yapılsa bile bazen şampiyonluk gelmeyebilir. Bununla birlikte taraftar hem işlerin doğru yapılmasını hem de şampiyon olunmasını beklemektedir. Şampiyon olunmaması durumundaysa ilk olarak teknik direktör sorgulanmaktadır. Dolayısıyla kaçınılmaz olarak teknik direktörün işine son verilmektedir. Başarısızlığın devam etmesi durumunda ise hedefte başkan yer almaktadır. Başarı ölçütümüz şampiyonluk olduğu sürece futbolun içerisindeki herkes aynı noktada buluşmadığı sürece bu sorunlar devam edecektir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

Galatasaray kulübü futbol takımı teknik direktörlüğüne Okan Buruk'u getirdi. Fakat başta taraftar olmak üzere bütün komuoyu Okan Buruk'un Galatasaray'daki geleceğinin nasıl olacağını merak ediyor. Çünkü gelen teknik direktörün başarılı sayılmasının tek şartı takımını şampiyon yapmasıdır. Aksi halde ne kadar iyi futbol oynatırsa oynatsın bu durum yeterli olmayacaktır. Üstelik bu sadece Galatasaray için geçerli değil diğer takımlar için de geçerlidir. Bugüne kadar böyle olduğu gibi bundan sonra da böyle olacaktır. Bu yüzden de Türk futbolu gelişemeyecektir.

3.1.2.10. Sonuç Tümcesi

Kararı Birlikte Verelim

"Biz, bu sektörün paydaşları isek, ayran gönüllülükten vazgeçip, önce ne istediğimize hep beraber karar vermeliyiz." Sonuç tümcesi doğrudan başlığa atıf yapmaktadır. Metnin derin yapısında söylenmek istenilenin özeti gibidir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

"Sağlıklı başarı kriterleri anlayışı getirip bunları kamuoyu ile konuşmadan her şampiyonluk bir sonraki başarısızlığın adımı olacak. Hep böyle oldu ne yazık ki..."

Metnin sonuç tümcesi yazarın metin boyunca anlattıklarını özetler mahiyettedir.

3.1.2.11. Motif/İzlek

Kararı Birlikte Verelim

'Başarı,' 'şampiyonluk,' metnin motifleri olarak belirlenirken, 'O yüzden bu süreçlerin kararlarını sadece başkanlar ve teknik adamlar olarak değil, taraftar ve medya olarak hep birlikte veriyor olmamız lazım.' Tümcesi bir alt izlek olarak tespit edilmiştir. 'Biz, bu sektörün paydaşları isek, ayran gönüllülükten vazgeçip, önce ne istediğimize hep beraber karar vermeliyiz.' ifadesi ise metnin temel izleği olarak belirlenmiştir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

'Okan Buruk', 'Galatasaray', 'şampiyonluk' metnin motifleri olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda 'Okan hoca için başarı ve başarısızlık kriteri nedir? Ne olursa başarılı sayılacak ne olursa başarısız?' tümceleri metnin alt izleği olarak belirlenirken 'Ve bu kulüplerin de en büyük problemi sağlıklı, gerçekçi bir başarı ve başarısızlık kriterinden yoksun olmaları.' ifadesi metnin temel izleği olarak değerlendirilebilir.

3.1.3. Üst Yapı

Kararı Birlikte Verelim

Metin, açıklayıcı metin türüne örnektir.

Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği

Metin, açıklayıcı metin türüne örnektir.

KARŞILAŞTIRMALI GENEL DEĞERLENDİRME

Metinler, içerik olarak birbirinden farklılaşsa da yapı olarak birbirine benzemektedirler. Metin yapısının öğrenilmesi için bu tezin uygulama kısmında bilgi iletici veya açıklayıcı metin türü örneği olarak seçilen 'Kararı Birlikte Verelim' ve 'Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği' başlıklı spor haber metinleri metindilbilimsel bakış açısıyla çözümlenmiştir. Çözümlenen metinlerden hareketle metin yapısının özellikleri karşılaştırmalı olarak şu şekilde sıralanabilir:

Küçük Ölçekli Yapı Özellikleri:

I. Gönderim: 'Kararı Birlikte Verelim' başlıklı metinde yazar, okuyucuyu metne dâhil etmek için başlığa uygun şekilde metnin tamamında dış gönderim ögesi kullanırken 'Dört Büyüklerin Büyük Çaresizliği' başlıklı metnin yazarı var olan bilgileri sunup kararı okuyucunun vermesi amacıyla daha az dış gönderim ögesi kullanmayı tercih etmiştir. İki metnin yazarı da ön gönderim kullanımında bulunarak okuyucuda okuma merakını artırmak istemiştir. Birinci metinde tekrardan kaçınmak için metne konu olan öznelere kişi adılları kullanılarak art gönderimde bulunulurken ikinci metinde bu gönderimin daha az yapıldığı gözlemlenmiştir. Art gönderim ögeleri olarak gösterme adılları iki metinde de kullanılırken gösterme sıfatları ile yapılan art gönderim birinci metinde çok az, ikinci metinde ise daha fazladır. Dönüşlülük adılı ile yapılan art gönderime de birinci metinde yer verilirken ikinci metinde hiç yer verilmemiştir. Aynı zamanda ikinci metinde adlarla kullanılan iyelik eklerinin birinci metinde hem adlar hem de ad eylem eki -{mA} ve ortaç ekleri olan -{DI^{4}K} ve -{(y)AcAk} şeklindeki ad soylu sözcük grubuna geçen sözcüklerle kullanıldığı görülmektedir. Art gönderim ögeleri olan belirtme eki birinci metinde kullanılırken ikinci metinde kullanılmamış, aitlik eki kullanımıyla yapılan art gönderime ise iki metinde de hiç yer verilmemiştir. Kişi eklerinin gönderim işlevleri ise iki metinde de oldukça fazladır.

Gönderim ilişkilerinin incelendiği bu iki metinde bilgi iletici veya açıklayıcı metin türünün nesnellik ve kesinlik içermesi özelliği dolayısıyla diğer metin türlerinden farklı olarak nispeten daha az sayıda gönderim ilişkisi kurulduğu görülmüştür.

II. Eksilti: İki metinde ortak olarak özne ve yüklem eksiltisine rastlanırken diğer ögelerde eksilti yapılmadığı görülmüştür. Buradan hareketle bilgi iletici veya açıklayıcı metinlerin özelliği olarak haber metinlerinde eksiltiden kaçınıldığı görülmüştür.

III. Değiştirim: İncelenen birinci metinde değiştirim ögesi hiç kullanılmamıştır. Buna karşılık ikinci metinde ada dayalı değiştirim ile tümceye dayalı değiştirim ögeleri kullanılmıştır. Değiştirim ögesinin bu kadar az kullanılması bilgi iletici veya açıklayıcı metin türleri olan haber metinlerinin açık ve anlaşılır olma özelliğinden kaynaklanmaktadır.

IV. Bağlaçlar: Birinci metinde basit tümceleri birbirine bağlayan bağlaçlar, anlatılan olayın devamlılığını sağlarken ikinci metinde birleşik tümceleri birbirine bağlamak için de kullanılmıştır.

V. Benzerlik/Koşutluk: Birinci metinde yazar, daha çok basit tümceler kullanmayı tercih etmiştir. İkinci metinde ise daha çok birleşik tümce ve retorik soru tümcesi kullanımları tercih edilmiştir.

VI. Zaman ve Görünüş: İki metinde de dilbilgisel zaman farklılaşan işlevleriyle kullanılmıştır. Birinci metinde kullanılan -{(I)yor}eki daha çok geniş zamanı ifade ederken özellikle betimlemede bulunmak için kullanılmıştır. -{DI[4]}eki kullanımı ise birinci metinde geçmiş zamanda yaşanmış olayların anlatımı için ikinci metinde ise yaşanmamış fakat yaşanması olası olan olayların anlatımı için kullanılmıştır. Görüldüğü gibi her iki metinde de zaman kullanımları benzer olmasına karşılık işlevleri farklıdır. Görünüş olarak da -{(I)yor}eki bitmemişlik, -{DI[4]}eki ise bitmişlik işaretleyicisidir.

VII. İşlevsel Tümce Yapısı: Birinci metnin yazarı devrik tümce kullanımına yer vererek konuşma diline yaklaşmaya çalışırken ikinci metnin yazarı okuyucuda belirli düşünce kalıpları oluşturabilmek adına daha çok retorik soru tümcesi kullanmayı tercih etmiştir.

Büyük Ölçekli Yapı Özellikleri:

I. İşlev: Haber metninin özelliği olarak iki metinde de bilgilendirme işlevinin öne çıktığı görülmektedir.

II. Başlık: Birinci metnin başlığında eylem öne çıkarken ikinci metnin başlığında metnin konusunu oluşturan öznelerin adları yer almaktadır.

III. Konu: Her iki metinde de konu ve izlek örtüşmektedir.

IV. İçerik Şeması: Haber metinleri bilgi iletici metinler olduğu için verilmek istenen bilgi metnin girişinde verilir. Bundan dolayı diğer metin türlerinden farklı olarak

özelden genele bir geçiş vardır. İncelenen iki haber metninde de ayrıntı haber metninin girişinde verilmiş ve daha sonra genelleme yapılmıştır. Dolayısıyla okuyucu metnin tamamını okumadan bilgi edinebilir.

V. Biçem: İki metnin yazarı da okuyucuyu metin içinde tutabilmek ve okuyucunun düşünmesini sağlamak amacıyla retorik soru tümceleri kullanmışlardır.

VI. İki metinde de nesnel olma ve gerçekleri olduğu gibi aktarma düşüncesinden dolayı atasözü, deyim ve söz sanatları gibi kullanımlara çok fazla yer verilmemiştir.

VII. İki metin de nesnel bir bakış açısıyla, bilgi iletici metin türüne uygun olarak 3.tekil kişi ile yazılmıştır.

VIII. Sonuç Tümcesi: İki metnin sonuç tümcesi de konuyla bağlantılı olarak son bulmuştur (Dilidüzgün, 2021: 283-288).

SONUÇ

Bu çalışmada haber metinleri, metindilbilimsel ölçütler kullanılarak incelenmiştir. İnceleme neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Birinci bölümde, metindilbilime öncülük eden ve metindilbilimin doğuşunu hazırlayan sözbilim ve biçembilim alanlarının çalışmaları anlatılmıştır. Özellikle biçembilim alanının dil incelemelerinde tümce ötesine geçme çabaları metindilbilimin doğuş zeminini hazırlamıştır. Üretici Dönüşümsel Dilbilgisi modelinin geçerli olduğu ve tümcenin en büyük dil birimi kabul edildiği 1950'li yıllarda Zellig S. Harris ilk defa metin kavramından söz ederek dil incelemeleri için metnin göz önüne alınması gerektiğini kararlı bir şekilde dile getirmiştir. Harris'in düşüncelerinden yola çıkılarak metin üzerinde durulmuş ve metni oluşturan tümcelerin değil, metni bir bütün haline getiren dilsel bağlantıların incelenmesi gerektiği konusunda dilbilimciler görüş belirtmiştir. Bu dilbilimcilerden özellikle Alman dilbilimciler, dilbilimin temelinin metindilbilim olduğunu savunmuşlardır. Metindilbilimin ortaya çıkışıyla beraber metin kavramı üzerinde durulmuş ve metnin nasıl oluştuğu üzerinde çalışmalar başlatılmıştır. Metnin yapısı üzerinde çalışan Alain de Beaugrande ve Wolfgang Ullrich Dressler metni oluşturan dilsel ögelerden yola çıkarak yedi metinsellik ölçütünü belirlemişlerdir. Beaugrande ve Dressler'in belirlemiş olduğu metinsellik ölçütlerinden yola çıkan dilbilimciler metnin yapısı üzerinde durarak bu yapıyı oluşturan ögeleri açıklamışlardır.

İkinci bölümde, haber kavramı üzerinde durularak haberin ne olduğu ve tanımının nasıl yapılacağı konusu açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra haberin metinleştirilmesi ve haberin metinleştirilmesinde dikkat edilecek hususlara değinilmiştir. Haber metinlerini beş ayrı gruba ayırarak inceleyen Lüger'in tasnifinden hareketle haber metinleri niteliklerine göre sınıflandırılmıştır.

Üçüncü bölümde, bilgi iletici veya açıklayıcı metin türü örneği olarak seçilen iki spor haber metni metindilbilimsel bakış açısıyla çözümlenmiştir. Ayrı ayrı çözümlemesi yapılan metinler karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma neticesinde yazarların metinleri oluştururken metindilbilimsel ölçütleri kullanma noktasında birbirlerinden ayrıldığı görülmüştür. Metin yazarlarından Ergin Aslan metninde gönderim ögelerinin her çeşidine yer vererek metni daha zengin hale getirirken Erdal Hoş daha az gönderim ögesi kullanmayı tercih etmiştir. Değiştirim ögesi kullanımında ise Ergin Aslan

metninde değiştirim ögesine hiç yer vermezken Erdal Hoş değiştirim ögelerinin iki çeşidini kullanmayı tercih etmiştir. Bu gibi farklılıklar metin yazarlarının üslubunun metne olan yansımalarını oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

Adıvar, H. E. (2019). *Sinekli bakkal*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Aksan, D. (1982). *Dilbilim seçkisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aslan, E. (2022, Şubat). Kararı birlikte verelim. *Yeni şafak gazetesi*. https://www.yenisafak.com/yazarlar/ergin-aslan/karari-birlikte-verelim 2062071

Aşkın Balcı, H. (2018). *Metindilbilimin abc'si*. İstanbul: Say Yayınları.

Ayata Şenöz, C. (2005). *Metindilbilim ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual.

Aydın, İ. ve Torusdağ, G. (2014). Türkçe öğretimi çerçevesinde yazınsal bir metin çözümleme örneği olarak Refik Halit Karay'ın garip bir hediye'si. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, *3*(4), 109-134. https://doi.org/10.7884/teke.340

Dilidüzgün, Ş. (2008). *Türkçe öğretiminde metindilbilimsel bağlamda uygulamalı bir yaklaşım* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Dilidüzgün, Ş. (2021). *Metindilbilim ve Türkçe öğretimi uygulamalı bir yaklaşım*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Günay, D. (2007). *Metin bilgisi*. İstanbul: Multilingual.

Hoş, E. (2022, Haziran). Dört büyüklerin büyük çaresizliği. *Yeni Şafak Gazetesi*. https://www.yenisafak.com/yazarlar/erdal-hos/4-buyuklerin-buyuk-caresizligi-2063293

Koşumcu, Ş. (2023). Yalan haber metinleri üzerine eleştirel söylem çözümlemesi: Ulusal basın örneği. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (12), 808-840. https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1337050

Kuyma, E. (2022). Bir art gönderim ögesi olarak zamir ve işaret sıfatlarının Atabetü'l-Hakayık'taki görünümleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, *11*(1), 16-35.

Özkan, B. (2004). Metindilbilimi metindilbilimsel bağdaşıklık ve Haldun Taner'in onikiye bir var adlı öyküsünde metindilbilimsel bağdaşıklık görünümleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *13*(1), 167-184.

Özkan E. (2022) *Nehcü'l-ferādìs üzerine metindilbilimsel bir inceleme (1. bap)*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.

Öztürk, B. (2018). Tartışma metinlerinde dilbilgisel bağlaşıklık kullanımı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *58*(1), 1161-1190.

Parlak Kalkan, G. (2021). Metindilbilimsel bir çözümleme: Bağlaşıklık unsurları bakımından Rasim Özdenören'in öyle bir gece hikâyesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED)*, (Özel Sayı - Prof. Dr. Halil ÇEÇEN'e Armağan), 299-322.

Taşıgüzel, S. (2004). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında öğretici nitelikteki metinlerdeki eşdizimsel örüntülemelerin görünümü. Dil Dergisi, 125, 72-87. https://doi.org/10.1501/Dilder_0000000014

Tokgöz, O. (1994). *Temel gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Toklu, M. O. (2018). *Dilbilime giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Torusdağ, G. (2015). *Memduh Şevket Esendal'ın öykülerine metindilbilimsel bir yaklaşım* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Torusdağ, G. ve Aydın, İ. (2022). *Metindilbilim ve örnek metin çözümlemeleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Uzun, G. L. (2017). Metindilbilim: Temel ilkeler ve kavramlar. A. S. Özsoy ve Ü. D. Turan (Ed.), *Genel dilbilim-II* içinde (s. 173-201). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Yıldız, C. (2000). *Yazılı basında metin ve manşet*. İstanbul: Teknik Yayınevi.

Yılmaz, E. (2021). Metinsellik ile yazınsallık kavramı ve Hasan Ali Toptaş'ın bir dünyanın akşam resmi öyküsünün metinsellik ile yazınsallık bağlamında incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(4), 1371-1392.

Yılmaz, E. (2022). *Uygulamalı metin bilgisi*. Ankara: Pegem Akademi.

Yusufoğlu, N. (2021). Değerdilbilimsel incelemelerde metin. Z. B. Özer ve F. Yapıcı ve Ş. Aktay (Ed.), *Metindilbilim (tarih-kuram-uygulama)* içinde (s. 109-120). İstanbul: Doğu Kitabevi.

EKLER

EK 1. ETİK İZİN FORMU

Tez çalışması etik izin ve/veya yasal izinler gerektiren bir araştırma ise (örn., bakanlık ya da kurum izinleri), bu izinler eklerin başında gelmelidir.